

**Lietuvos
makroekonomikos
apžvalga**

Nr. 63
2016 m. spalio

Apie SEB banką

Pirmaujančios Šiaurės šalių finansinių paslaugų grupės SEB narys SEB bankas yra didžiausias komercinis bankas Lietuvoje. Būdamas ilgalaikių ryšių su klientais bankas, Švedijoje ir Baltijos šalyse privačius ir verslo klientus bei finansų įstaigas SEB konsultuoja finansų klausimais ir teikia jiems universalias finansines paslaugas. SEB grupės bankų Danijoje, Suomijoje, Norvegijoje ir Vokietijoje pagrindinės veiklos sritys yra verslo ir investicinės bankininkystės paslaugos verslo klientams ir institucijoms.

AB SEB banko grupę Lietuvoje sudaro AB SEB bankas ir dvi bendrovės: *SEB investicijų valdymas* ir *SEB Venture Capital*. Taip pat Lietuvoje veikia tarptautinei SEB grupei priklausančios bendrovės *SEB gyvybės draudimas*, *Litectus*, *Skandinaviska Enskilda Banken AB* Vilniaus filialas.

SEB bankas skiria daug dėmesio Lietuvos ekonominių ir finansinių procesų analizei, siekdamas būti naudingas patarėjas savo klientams ir šalies visuomenei. SEB banko „Lietuvos makroekonomikos apžvalga“ rengiama nuo 2000-ųjų metų ir publikuojama keturis kartus per metus. Leidinyje nagrinėjama Lietuvos ūkio ir jo sektorių padėtis, pateikiama raidos prognozė, apžvelgiama politinė situacija.

Turinys

Politikos aktualijos	5
Makroekonomikos būklė ir prognozės	8
Bankų kreditavimas įgyja pagreitį	24
Vidutinių pajamų spąstai – ko imtis, kad Lietuvos ekonomika nesustabarėtų?	25
Ar Vilnius išsunks likusią Lietuvą?	32
Priedas	36

SEB banko apžvalga parengta remiantis duomenimis iki 2016 m. rugsėjo 30 d.

Autoriai:

Soc. m. dr. Gitanas Nausėda
SEB banko prezidento patarėjas

Tel. (8~5) 268 2517
El. p.: gitanas.nauseda@seb.lt

Tadas Povilauskas
Vyriausiasis analitikas

Tel. (8~5) 268 2521
El. p. tadas.povilauskas@seb.lt

Soc. m. dr. Julita Varanauskienė
Šeimos finansų ekspertė

Tel. (8~5) 268 2518
El. p.: julita.varanauskiene@seb.lt

SEB banko „Lietuvos makroekonomikos apžvalgoje“ pateikti duomenys yra paimti iš išorinių šaltinių, tokių kaip Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Finansų ministerija, Lietuvos bankas, Lietuvos darbo birža, Lietuvos bankų asociacija, tarptautinės organizacijos ir užsienio šalių statistikos institucijos, duomenų bazės *Macrobond*, naujienų agentūros *BNS*, *Bloomberg*, *Reuters*, leidiniai *Lietuvos rytas*, *Verslo žinios*, *The Economist* ir kiti. SEB bankas neprisiima jokios atsakomybės dėl išorinių šaltinių informacijos tikslumo, tikrumo ir išbaigtumo. Kiekviena nuomonė, teiginiai ir prognozės, pateiktos šioje apžvalgoje, yra tik SEB banko ir gali būti keičiamos be papildomo įspėjimo. Šis dokumentas ar atskira jo dalis nėra kvietimas ar pasiūlymas pirkti ar parduoti vertybinius popierius ar kitas investicines priemones ir negali būti jokio investicinio sprendimo ir (arba) vėliau sudaryto sandorio pagrindas ar dalis; taip pat SEB bankas nėra atsakingas už sprendimus, priimtus remiantis šioje apžvalgoje pateikta nuomone, teiginiais ir prognozėmis. Leidinyje pateiktos mintys gali skirtis nuo oficialios SEB banko pozicijos.

Politikos aktualijos

Pirmasis Seimo rinkimų turas ką tik įvyko ir Lietuva pasinėrė į spėliones, kokios ekonominės ir socialinės politikos galima tikėtis artimiausius ketverius metus. Ekonominė situacija toli gražu nėra tokia prasta, kad reikėtų užsiimti gaisrų gesinimu ir krizės valdymu. Bent jau pirmaisiais kadencijos metais egzistuoja palankios sąlygos imtis reformų tose srityse, kuriose tai yra būtina. Kita vertus, kaip rodo mūsų šalies patirtis atkūrus Nepriklausomybę, būtent ekonomikos augimo laikotarpiu drąsos įgyvendinti pertvarkymus yra mažiau nei ekonomikai smunkant ar kilus finansinei sumaiščiai.

Anot sociologinių apklausų, pastaruosius keletą mėnesių Seimo rinkimų favoritai buvo trys – Lietuvos socialdemokratų partija (LSDP), Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga (LŽVS) ir Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai (TS-LKD). Lietuvos liberalų sąjūdis (LLS), kažkada turėjęs puikias startines pozicijas, įklimpo į kyšio davimo skandalą, iš kurio taip ir nesugebėjo išsivaduoti. Tai nereiškia, kad partija apskritai nustojo būti šalies politinio gyvenimo veiksniumi, tiesiog jai nelemta tapti ašimi, apie kurią bus formuojama naujoji valdančioji koalicija. Dėl to truputį apmaudu, kadangi niekaip nepavyksta įvertinti, ko verta jau porą dešimtmečių (įskaitant pirmtakus) veikianti partija, įgijusi realią valdžią ir prisiėmusi politinę atsakomybę.

Valstiečių ir žaliųjų sąjungai pastaruoju metu viešojoje erdvėje buvo skiriama daug dėmesio. Ji taip pat priklauso toms jėgoms, kurios dar neišbandė savo politinių ginklų valdžios olimpe. Kita vertus, LŽVS iniciatyvos pastaraisiais metais kėlė tam tikrų abejonių – priešinimasis liberaliam žemės pardavimo užsieniečiams režimui, skeptiškas požiūris į euro įvedimą ir pan. O juk ši partija yra galimas vadinamųjų sisteminių partijų – LSDP arba TS-LKD – partneris ar net pati gali formuoti valdančiąją daugumą. Kokio politinio kurso tikėtis tokiu atveju – proeuropietiško ar kokio nors „trečiojo kelio“ paieškų? Dabartinėmis sudėtingomis geopolitinėmis aplinkybėmis, tokie eksperimentai ir nenuoseklumas Lietuvai gali labai brangiai kainuoti.

Viena iš svarbiausių sričių, kuriose reikalingas proveržis, yra mokesčių pertvarka. Deja, 2012–2016 m. kadencijoje kompleksiškos mokesčių reformos dėl sąmoningai daromų kliūčių įgyvendinti nepavyko. Vargu, ar bent kiek lengviau bus artimiausiais metais – pernelyg daug prieštarų interesų veikia. Viena vertus, beveik visuotinai pripažįstama, kad darbo pajamų apmokestinimas Lietuvoje yra per didelis, kita vertus, gali kilti pagundų dar labiau sumažinti žemės ūkio verslui taikomus mokesčius, nors jų našta tikrai nėra nepakeliamą.

2012–2016 m. kadencijoje kompleksiškos mokesčių reformos dėl sąmoningai daromų kliūčių įgyvendinti nepavyko

Lietuvos socialdemokratų partija pastaruoju metu prarado iniciatyvą ir tai netruko atsiliiepti jos ilgą laiką aukštumoje besilaikiusiems reitingams. Vienas iš skausmingiausių akmenukų bate buvo vadinamasis socialinis modelis, kurio svarstymas ir priėmimas išpuolė tiesiog prieš rinkimus. Tradiciniam socialdemokratų rinkėjui nelengva paaiškinti, kodėl už samdomojo darbo interesų gynimą pasisakanti partija mažina darbo vietos saugumą ir normuoto darbo laiko garantijas. To vidutinio statistinio rinkėjo neįtikėtinais abstrakčiais makroekonominiais samprotavimais apie būtinybę gerinti šalies verslo konkurencingumą, o ir ta aiškinamoji kampanija prasidėjo pavėluotai, veikiau kaip gynybinė reakcija į kilusią aršią kritiką. Partijai nepadėjo ir „auksinių šakučių“ skandalas, įsiliepsnojęs kaip tik likus mėnesiui iki rinkimų.

TS-LKD pademonstravo, kad neketina pasyviai laukti, kol rinkėjų nuotaikų švytuoklė įbruks valdžios skeptrą jai į rankas

Visgi socialdemokratų naudai veikia dalies rinkėjų noras vengti staigių judesių tuo metu, kai išorėje tvenkiasi niūrūs debesys ir šiandieniam pasaulyje saugiai jaustis nebegali nei atskiras žmogus, nei ištisos valstybės. Patinka tai kam nors ar ne, LSDP yra organiška Lietuvos politinės mozaikos dalis. Tai yra partija, kuri po Nepriklausomybės atkūrimo ne kartą prisiėmė atsakomybę už šalies raidą, todėl neblogai žinomos ir jos stiprybės, ir silpnybės.

Kita sisteminė partija – TS-LKD – pademonstravo, kad neketina pasyviai laukti, kol rinkėjų nuotaikų švytuoklė įbruks valdžios skeptrą jai į rankas. Partijos lyderis G. Landsbergis ir jo komanda surengė dešimtis susitikimų įvairiausiose šalies vietovėse, pristatinėdamas žmonėms TS-LKD ekonominį planą, kurio pagrindinis tikslas yra garantuoti ekonomikos augimą ir naujų darbo vietų kūrimą. Nežinia, kiek čia „kaltas“ konservatorių aktyvumas, o kiek – liberalus ištikęs korupcijos fiasko, atstūmęs nuo jų potencialius rinkėjus, tačiau ilgokai negerėjęs TS-LKD reitingas ėmė pamažu kopti į kalną ir suteikė pagrindo santūriam optimizmui rinkimų išvakarėse.

Tiesa, TS-LKD planas neatsako į daug klausimų, kurie leistų prognozuoti būsimą ekonominės politikos kryptį šiai partijai laimėjus rinkimus. Investicijų pritraukimas ir darbo vietų kūrimas yra gerai, tačiau norėtusi žinoti, ką konservatoriai galvoja apie sisteminę mokesčių reformą, valstybės biudžeto politikos kryptis. Galbūt šios sritys apdairiai apeitos programoje, baiminantis užgauti visuomenės stigmas, paliktas 2009–2012 m. A. Kubiliaus vyriausybės stabilizavimo politikos. Kita vertus, kyla abejonių, ar šios žaizdos nėra užgijusios, jeigu dabartinė valdančioji koalicija per ketverius kadencijos metus apsiribojo tik kosmetiniais fiskalinės ir mokesčių politikos pataisymais?

Kad ir kas benutiktų, partija *Tvarka ir teisingumas* bei Darbo partija po Seimo rinkimų turės tenkintis antraeiliumi vaidmeniu. Net ir patekusios į valdančiąją koaliciją, jos veikiausiai turėtų dar mažiau įtakos nei 2012–2016 m. Gausūs korupcijos šešėliai ir skandalai nuvargino net ir atsparų tokio pobūdžio iššūkiams minėtųjų partijų elektoratą. Tuo pačiu ir jų programų turinys sulaukia mažiau plačiosios visuomenės dėmesio, nors jos yra tradiciškai dosnios pažadų kelti minimalią mėnesio algą, taikyti mokesčių lengvatas ir pan.

Lietuvos liberalų sąjūdžio rėmėjai pasitiko rinkimus ne geriausios nuotaikos. Išpažinusi skaidrumą ir įstatymų viršenybę, partija pati gavo smūgį į paširdžius STT operacijoje prieš E. Masiulį ir per trumpą iki rinkimų likusį laiką nespėjo atsitokėti.

1 lentelė. Partijų programose pateikti svarbiausi tikslai ir pasiūlymai ekonomikos ir finansų tema

Partija	Pagrindiniai tikslai ir pasiūlymai ekonomikos ir finansų tema
LSDP	<p>Bruto VDU > 1100 EUR, MMA iki 550 EUR, vidutinės senatvės pensijos augimas 30 proc., nedarbo lygis < 5%.</p> <p>Garantuoti mokesčių sistemos stabilumą, didinti turto, aplinkos tausojimo mokesčius ir mažinti darbo jėgos apmokestinimą.</p> <p>Išmokos žemdirbiams pasieks ES šalių vidurkį.</p> <p>Pensijos niekada nebūtų mažinamos.</p> <p>Žemos bankų palūkanos bus išnaudojamos valstybės investicijoms, kuriant naujas darbo vietas, ypač didinant energetinį efektyvumą, vykdant struktūrines reformas.</p> <p>Toliau bus skatinami alternatyvūs verslo finansavimo instrumentai.</p>
TT	<p>Bruto VDU 999 EUR, MMA > 777 EUR</p> <p>Progresiniai mokesčiai: iki 15 tūkstančių eurų metines pajamas „į rankas“ gaunantiems asmenims GPM tarifas būtų 5 proc., nuo 15 iki 30 tūkstančių eurų – 20 proc., o didesnes – 35 procentai.</p> <p>Jsteigti valstybės valdomą valstybės ar mišraus kapitalo Tautos Banką „Vytis“.</p> <p>Iki 20 proc. apriboti būtiniausių maisto produktų antkainio taikymą mažmeninėje prekyboje bei vaistams.</p> <p>Jvesti iki 5 procentų apyvartos dydžio solidarumo mokestį daugiau kaip 100 milijonų eurų per metus apyvartą turintiems mažmeninės prekybos centrams ir komerciniams bankams.</p> <p>Neleisti jvesti naujų mokesčių automobiliams ar nekilnojamajam turtui.</p>
DP	<p>Bruto VDU 1110 EUR, MMA 656 EUR, NPD=MMA, MMA ne mažiau kaip 60 proc. praėjusių metų VDU, vidutinė senatvės pensija 422 eurų.</p> <p>Kasdienio vartojimo būtiniausiems maisto produktams ir vaistams PVM tarifą sumažinti iki 5 proc.</p> <p>Pristabdyti bankų piktnaudžiavimą, pritaikant griežtesnį dominuojančios padėties apibrėžimą.</p> <p>Nustatyti „Sodros“ įmokų lubas ties 5 VDU.</p> <p>Neapmokestinti įmonių reinvestuojamojo pelno.</p> <p>Per ketverius metus 20 proc. sumažinti valstybės tarnautojų skaičių.</p>
TS-LKD	<p>Bruto VDU 1250 EUR, vidutinė senatvės pensija 400 EUR, 147 tūkst. naujų darbo vietų.</p> <p>Lietuviškos kilmės prekių ir paslaugų eksportas išsaugos 90%.</p> <p>Į Lietuvą sugrįš 80 tūkst. darbingo amžiaus emigrantų.</p> <p>Dėmesys inovatyvioms ekonomikos šakoms.</p> <p>Nauja regionų politika regionų centruose vystant LEZ bei specializuotus pramonės parkus ir paslaugų centrus.</p> <p>Strateginių investicijų fondo įsteigimas.</p>
LRLS	<p>Neto VDU 1000 EUR, vidutinė senatvės pensija 400 EUR, NPD=MMA, PVM tarifas nuo 21 iki 18 proc.</p> <p>„Sodros“ „lubas“ nustatyti ties 5 draudžiamųjų pajamų dydžiu.</p> <p>Indeksuoti darbuotojų atlyginimus koeficientu 1,312 ir nustatyti, kad visa įmoka „Sodrai“ suma būtų išskaičiuojama iš darbuotojo atlyginimo.</p> <p>Neapmokestinti įmonių reinvestuojamojo pelno.</p> <p>Panaikinti paveldimo turto, nekilnojamojo turto fiziniams asmenims mokestį, mažinti akcizus kurui</p> <p>Siekti, kad bent dalis valstybės valdomų įmonių būtų privatizuotos per Lietuvos vertybinių popierių biržą.</p>
LŽVS	<p>Supaprastinti dabartinę mokesčių skaičiavimo tvarką ir nustatyti du mokesčius – gyventojų pajamų mokestį (GPM), apjungiantį dabartinį GPM, privalomąjį sveikatos draudimo ir dalį socialinio draudimo mokesčių ir pensijų draudimo mokestį.</p> <p>Suteikti mokesčines lengvatas asmenims, dirbantiems periferinėse savivaldybėse. Mokesčines lengvatas galėtų apimti tiek žemesnį GPM tarifą, tiek ir aukštesnį NPD.</p> <p>Remti ekologiškos ir išteklius tausojančios pramonės kūrimąsi ir plėtrą šalies regionuose.</p> <p>Riboti finansinės rizikos perkėlimą gyventojams ir uždrausti finansinį lupikavimą.</p> <p>Iki 15 proc. sumažinti leistiną koncentraciją mažmeninės prekybos rinkoje, skatinti alternatyvių prekybos vaistais kanalų atsiradimą.</p> <p>Lietuvos pašto pagrindu įsteigti Regionų plėtros banką, pertvarkyti kredito unijų sistemą.</p>

Makroekonomikos būklė ir prognozės

Lietuvos ekonomikai 2016 metai nepagailės iššūkių tiek išorėje, tiek šalies viduje. Šiais metais pasaulyje kaip niekad gausu įvykių, kurie gali turėti esminės įtakos geopolitinei ir ekonominei raidai – JAV prezidento rinkimai, Didžiosios Britanijos referendumas dėl išstojimo iš Europos Sąjungos. Finansų ir žaliavų rinkos pasižymi padidintu nervingumu ir kol kas neranda tvirtesnio atspirties taško, Centriniai bankai toliau vykdo skatinamąją pinigų politiką, tikėdamiesi, kad monetarinės paskatos anksčiau ar vėliau išmuš kaištį iš stringančių ekonominės plėtros ratų. Mūsų šalis rengiasi rudenį įvyksiantiems Seimo rinkimams, kurie mažina ekonominės politikos nuspėjamumą ne tik iki po rinkimų, bet ir po jų.

Šalies ūkis nuspaudė akseleratorių iki dugno, todėl BVP plėtros spartėjimo perspektyva artimiausiais metais ir ypač 2017 m. nebeatrodo savaime suprantama

Antrąjį šių metų ketvirtį, palyginti su tuo pačiu 2015 m. ketvirčiu, Lietuvos BVP išaugo 2,1 proc. Dar vienas neblogas ketvirtis, atsižvelgiant į toli gražu ne geriausius laikus išgyvenančią pasaulio ir Europos Sąjungos ekonomiką. Visgi susidaro įspūdis, kad šalies ūkis nuspaudė akseleratorių iki dugno, todėl BVP plėtros spartėjimo perspektyva artimiausiais metais ir ypač 2017 m. nebeatrodo savaime suprantama.

Kai kurie ekonomistai ir investuotojai pabrėžia, kad pigių pinigų politika ir kiekybinis skatinimas padidino finansinių bei nekilnojamojo turto „burbulų“ formavimosi grėsmę, kuri, centriniams bankams pradėjus kelti palūkanų normas arba kilus panikai rinkoje, gali virsti savaiminiu makroekonominio nestabilumo šaltiniu. Mums realesnis atrodo kitas variantas, kad pasaulio ekonomika taip ir nepabus iš pusiau snaudulio būsenos dar artimiausius keletą metų. Sunkoka 2012–2016 m. laikotarpį vadinti verslo ciklo pakilimo stadija, kadangi kuklus galingiausių pasaulio valstybių BVP augimas buvo pasiektas vartojant stiprų pinigų politikos „dopingą“. Be jo ekonominė plėtra ne tik būtų buvusi lėtesnė, bet kai kuriuose regionuose, pirmiausia ES, būtų įsiliepsnojusi skolų ir bankų sistemos krizė.

Beveik neliko prošvaisčių, kad netrukus bus galima pereiti prie neutralesnės pinigų politikos

Beveik neliko prošvaisčių, kad netrukus bus galima pereiti prie neutralesnės pinigų politikos. *Brexit* scenarijus, silpnas investicinis procesas, geopolitinis neapibrėžtumas verčia centrinius bankus užmerkti akis prieš teorinius postulatus ir toliau skatinti ekonomiką pinigų injekcijomis bei palūkanų normų mažinimu, kuris stumia ne artyn, o tolyn nuo monetarinės pusiausvyros. Nors JAV Federalinis atsargų bankas jau senokai planavo griežtinti pinigų politiką, šis sprendimas nuolat atidedamas dėl anksčiau minėtųjų priežasčių.

Lietuvos verslas gana sėkmingai susitvarkė su Rusijos importo sankcijomis ir šios šalies ekonomikos nuosmukio keliamomis grėsmėmis, tačiau alternatyviose eksporto rinkose greitai pamatė natūralius augimo lubas. 2016 m. sausio–liepos mėn., palyginti su tuo pačiu 2015 m. laikotarpiu, šalies eksportas sumažėjo 3,3 proc., importas – 6,2 proc. Tiesa, šį sumažėjimą lėmė naftos produktų eksporto susitraukimas, kurį savo ruožtu išprovokavo naftos kainų kritimas. Lietuviškos kilmės prekių eksportas sumenko 3,3 proc., be mineralinių produktų – išaugo 3,2 proc. Deja, šis nuosaiikus padidėjimas nuo žemos palyginamosios bazės tikrai nėra tas ilgai lauktas šuolis, kuris galėtų smarkiai paspartinti Lietuvos BVP plėtrą.

Nenuostabu, kad ir pramonės veiklos rodikliai buvo patenkinami, tačiau ne daugiau. Šių metų sausio–rugpjūčio mėn. pramonės produkcija palyginamosiomis kainomis buvo 1,5 proc. (pašalinus darbo dienų skaičiaus įtaką), apdirbamosios pramonės, išskyrus rafinuotų naftos produktų gamybą – 3,9 proc. didesnė nei prieš metus. Energetikos sektorius, atsižvelgus į darbo dienų skaičiaus įtaką, iš esmės trypčiojo vietoje – minus 0,2 proc.

Kol kas mūsų ekonomikai padeda augti tvirta vidaus rinkos padėtis. Pastaraisiais metais mažesnes pajamas gaunančių namų ūkių perkamajai galiai stiprinti pasitaravo keletas sprendimų kelti minimalią mėnesio algą ir neapmokestinamąjį pajamų dydį. Darbo jėgos deficitas darbo rinkoje lėmė spartų vidutinio darbo užmokesčio didėjimą. Nors Seimo rinkimams besirengiančių partijų programos mirga pažadų dar sparčiau didinti MMA ateinančią kadenciją, besąlygiškai tikėti jais neverta. Jau kurį laiką šalies konkurencingumas mažėja dėl augančių vienetinių darbo užmokesčio sąnaudų, kadangi darbo užmokesčio kilimas smarkiai pranoko darbo našumo didėjimo tempą. Kadangi didėjančią darbo jėgos kainą diktuoja darbo rinka, verslininkai gali mėginti perkelti didėjančias sąnaudas į savo prekių kainą, nesvarbu ar prekiaujama šalyje ar užsienyje. Jei dėl intensyvios konkurencijos to padaryti neįmanoma, lieka vienintelis būdas – investuoti į technologijas, didinančias darbo našumą ir gamybos efektyvumą.

Pramonės produkcija palyginamosiomis kainomis 2016 m. rugpjūčio mėn., palyginti su liepos mėn., pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką, sumenko 2 proc. (nepašalinus – sumažėjo 0,8 proc.). Per mėnesį labiausiai smuktelėjo pagrindinių vaistų pramonės gaminių ir farmacinių preparatų gamybos produkcija – 43,6 proc. (nepašalinus – net 84,4 proc.), odos ir odos dirbinių gamybos produkcija – 13 proc. (nepašalinus – 33,9 proc.), kitų transporto priemonių ir įrangos gamybos produkcija – 13 proc. (nepašalinus – 16,1 proc.), metalo gaminių, išskyrus mašinas ir įrenginius gamybos produkcija – 8,9 proc. (nepašalinus – padidėjo 1,2 proc.), chemikalų ir chemijos produktų gamybos produkcija – 8,1 proc. (nepašalinus – sumažėjo 21,4 proc.).

Siekiant nustatyti sektoriaus raidos tendencijas, tikslingiau naudoti metinio pramonės gamybos pokyčio rodiklį. 2016 m. sausio–rugpjūčio mėn., palyginti su tuo pačiu 2015 m. laikotarpiu, pašalinus darbo dienų skaičiaus įtaką, pramonės produkcija palyginamosiomis kainomis ūgtelėjo 1,5 proc. (nepašalinus – 1,8 proc.), apdirbamosios gamybos produkcija padidėjo 1,7 proc. (nepašalinus – 1,8 proc.).

Bank of America Merrill Lynch vertinimais, jau artimiausiais metais robotų kaina reikšmingai sumažės, o jų techninės galimybės smarkiai gerokai pralenks dabartines, todėl spartus pramonės robotizacijos augimas baigsis greitai. Patrauklus roboto kainos ir galimybių santykis didins investicijų atsiperkamumą ir skverbsis į vis naujas verslo rūšis. Banko ataskaitoje teigiama, kad jeigu robotų technologijų rinka 2014 m. sudarė 10,7 mlrd. JAV dolerių, o jutiklių ir programavimo paslaugų rinka siekė 32 mlrd. dolerių, tai iki 2020 m. visa robotų sferos rinka pasieks 83 mlrd. dolerių ribą.

Technologijoms sparčiai tobulėjant robotai tampa vis lankstesni, galingesni ir gali atlikti vis įvairesnių užduočių. O tuo pačiu jų kaina krinta ir jie tampa prieinami vis didesiam žmonių ratui. Pavyzdžiui robotas suvirintojas 2005 m. kainavo apie 182 tūkst. dolerių, dabar jo kaina nukrito iki 133 tūkst. dolerių, o jo funkcionalumas padidėjo. Tai reiškia, kad sutaupius 50 tūkst. dolerių galima įsigyti mašiną, kuri atliks dukart daugiau užduočių nei prieš dešimtį metų.

Jau kurį laiką šalies konkurencingumas mažėja dėl augančių vienetinių darbo užmokesčio sąnaudų, kadangi darbo užmokesčio kilimas smarkiai pranoko darbo našumo didėjimo tempą

Technologijoms sparčiai tobulėjant robotai tampa vis lankstesni, galingesni ir gali atlikti vis įvairesnių užduočių, o tuo pačiu jų kaina krinta

Šiuo metu maždaug ketvirtadalį visų pasaulyje pagamintų robotų superka Kinija. Šalis senėja, darbingo amžiaus gyventojų mažėja ir robotai turėtų kompensuoti darbo jėgos stygių. Skaičiuojama, kad 10 tūkst. dirbančių kinų tenka maždaug 35 pramoniniai robotai. Ataskaitoje keliamas ir aktualus darbuotojams klausimas – ar robotizacija nesumažins darbo vietų skaičiaus? Autorių nuomone, daugelyje pramonės sektorių, pavyzdžiui, automobilių pramonėje, robotai pajėgūs pakeisti žmones. Kita vertus, darbo vietų dėl šio proceso sumažės nedaug, nes žmonėms atsiras kitokio darbo. Prognozuojama, kad robotai įsiverš ir į finansų sritį – analizuodami finansus jie gali žymiai palengvinti žmonių darbą. Pavyzdžiui, šiuo metu kuriamas robotas - finansų patarėjas, kuris užsiims sąskaitų, viršijančių 250 tūkst. dolerių, analize.

Kasybos ir karjerų eksploatavimo sektorius, po ryškaus nuosmukio 2015 m., stabilizavo ir net padidino gamybos apimtį. Tai atsitiko iš dalies ir dėl žemos palyginamosios bazės efekto. 2016 m. sausio–rugpjūčio mėn., palyginti su tuo pačiu ankstesniųjų metų laikotarpiu, sektoriaus produkcija palyginamosiomis kainomis ūgtelėjo 5,2 proc., nepašalinus darbo dienų skaičiaus įtakos – 6,1 proc.

Gamybos apimtis **energetikos** sektoriuje liko panaši kaip praėjusiais metais. Elektros, dujų, garo tiekimo ir oro kondicionavimo produkcija palyginamosiomis kainomis 2016 m. sausio–rugpjūčio mėn., pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką, buvo 0,2 proc. mažesnė, nepašalinus – 1,4 proc. didesnė nei prieš metus.

Dujų prekybininkė UAB *Litgas*, tiekėja UAB *Lietuvos dujų tiekimas* ir Norvegijos dujų milžinė *Statoil* rugsėjo 15 d. pasirašė bendradarbiavimo sutartį. Bendrovės kartu imsis suskystintomis gamtinėmis dujomis (SkGD) aprūpinti mažuosius Baltijos regiono dujų terminalus per Klaipėdos SkGD terminalą. Bendrovių atstovai tikina, kad Baltijos jūros regione mažos apimties SkGD rinka turi neišnaudoto potencialo ir Klaipėdos uoste esantis dujų terminalas yra patogioje padėtyje aptarnauti mažesnius regiono terminalus. Bendradarbiavimo sutartis pasirašyta iki 2024 m. – *Litgas* sutarties su *Statoil* ir terminalo nuomos sutarties pabaigos.

Rugsėjo viduryje pasirašyta bendradarbiavimo sutartis yra kitokio pobūdžio bendradarbiavimas, nei buvo planuojama anksčiau. Iš pradžių *Litgas* ir *Statoil* tikėjosi įsteigti bendrą įmonę ir drauge statyti SkGD bunkeravimo laivą. Tačiau bendros įmonės steigimą apsunkino Briuselio pozicija – Lietuvos energija (ji valdo *Litgas*) ir *Statoil*, būdamos stambios įmonės savo sektoriuose, turėjo atsižvelgti į Europos Sąjungos antimonopolinius reikalavimus. Pastarieji planus pakoregavo taip, kad būsimoji įmonė savo pobūdžiu nebetenkino steigėjų.

Dviejų bendrovių bendra veikla mažos apimties SkGD srityje buvo numatyta dar 2014 m. pasirašytoje dujų prekybos sutartyje. Iš pradžių buvo planuota steigti bendrą įmonę (50/50 principu), kuri statytų mažos apimties SkGD bunkeravimo laivą. Tai būtų už įprastą dujovežį kelis kartus mažesnis laivas, kuris galėtų jūroje pildyti SkGD varomų laivų kuro bakus, arba tiekti dujas į mažesnius, didelių dujovežių priimti negalinčius SkGD terminalus.

AB *Klaipėdos nafta*, bendradarbiaudama su Vokietijos bendrove *Bomin Linde*, ketina statyti bunkeravimo laivą. Dviejų bendrovių ambicijos statyti laivus šį pavasarį privertė įsikišti Vyriausybę. Nors bendrovės vienu balsu teigė nematančios konkurencijos tarp dviejų projektų, Vyriausybės pozicija buvo ta, kad valstybės valdomos bendrovės turėtų statyti tik vieną, ne du laivus. Tiesa, po pokalbių Vyriausybėje įmonės liko prie senojo plano. Visgi *Klaipėdos nafta* buvo paraginta sumažinti savo dalį projekte su vokiečiais – nuo planuotų 20 proc. iki 10 proc., su galimybe prireikus dalį didinti.

Mažmeninės prekybos, išskyrus variklinių transporto priemonių ir motociklų didmeninę ir mažmeninę prekybą bei remontą, įmonių apyvarta be PVM palyginamosiomis kainomis (toliau – mažmeninė prekyba) šių metų sausio–rugpjūčio mėn., palyginti su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, padidėjo 6,4 proc., nepašalinus darbo dienų skaičiaus įtakos – 6,7 proc. Jeigu ne tvirta vidaus rinkos ir mažmeninės prekybos būklė, Lietuvos ekonomikos plėtros tempas pirmąjį pusmetį būtų buvęs dar kuklesnis.

Apyvarta augo sparčiu tempu beveik visose mažmeninės prekybos srityse, išskyrus maisto, gėrimų ir tabako prekybą specializuotose parduotuvėse, kuri sausį–rugpjūtį buvo 8,1 proc. mažesnė nei prieš metus. Tiesa, nebėra tokio atotrūkio tarp ne pirmojo būtinumo prekių ir maisto produktų apyvartos didėjimo kaip praėjusiais metais. Pavyzdžiui, farmacijos, medicinos ir kosmetikos prekių specializuota prekyba ūgtelėjo 6,7 proc., IT ir ryšių įrangos, kultūros ir poilsio prekių, laikrodžių, juvelyrinių dirbinių ir pan. prekių specializuota mažmeninė prekyba – 5,3 proc., tuo tarpu prekyba maisto prekėmis, alkoholiniais gėrimais ir tabako gaminiais – 3,2 proc.

Iš bendro konteksto ryškiai išsiskyrė tik dvi prekybos kategorijos – elektroninė prekyba ir prekyba degalais. Užsakomasis pardavimas paštu arba internetu per metus ūgtelėjo net 27,2 proc., tačiau tai neturėtų labai stebinti, atsižvelgiant į spartų elektroninių pardavimo kanalų populiarėjimą. Mažmeninės prekybos degalais apyvarta išaugo 16 proc. ir tai aiškintina tiek teigiama paklausos reakcija į degalų atpigimą, tiek kontrabandinės prekybos masto sumažėjimu.

Populiarėjanti elektroninė prekyba pakoreguos NT plėtotojų projektus – geresnių sandorių ateityje gali tikėtis į mažesnes erdves suskirstyti prekybos centrai. Be to, prekybos centruose vis daugiau vietos užims restoranai ir laisvalaikio praleidimo vietos, mano ekspertai. Vartotojų įprotis pirkti internetu darys vis didesnį spaudimą žinomų tarptautinių prekių ženklų parduotuvėms, kurios šiuo metu prekybos centruose užima erdvius plotus.

Anot *The Economist* žurnalo prognozių, NT objektų plėtotojai taip pat pajus menkstančią prekybos ploto paklausą. Pabrėžiama, kad dalį drabužių ir avalynės parduotuvių ploto neišvengiamai užims restoranai, kino teatrai ir kitos laisvalaikio praleidimo įstaigos. Pavyzdžiui, 1990 m. projektuojant prekybos centrus laisvalaikio praleidimo erdvėms buvo numatoma maždaug 10 proc. ploto, dabar šis skaičius išaugo iki trečdaliao ar dar daugiau.

Lietuvoje elektroninė prekyba jau daro įtaką prekybos ploto paklausos struktūrai. Kai kurie nuomininkai prioritetą teikia mažesniai nuomajam plotui. Prekybos organizacijos nenori mažinti savo taškų skaičiaus, bet renkasi mažesnę nuomojamą plotą, nes dalį savo prekių gali pademonstruoti ne tik parduotuvėje, bet ir internete. Kai kurie prekybos centrai statyti projektuojant didesnes erdves (400–500 kv. m) parduotuvėms. Dabar jie perplanuojami taip, kad galėtų išnuomoti daugiau mažesnių plotų. Didžiausią paklausą turi prekybos plotai, sudarantys 50–200 kv. m.

Šiuo metu laisvalaikio pramogų vietos, tokios kaip kino centrai, ledo arenos, boulingo klubai, vaikų žaidimų kambariai, sporto klubai, restoranai bei kavinės *Akropolis* centruose užima nuo 17 iki 25 proc. viso nuomojamo prekybos ir pramogų centro ploto. Prekybos ploto paklausa priklauso nuo mažmenininko pozicijos rinkoje, prekių asortimento, nuomininko specifikos. Mažmenininkams svarbus efektyvumas, o kadangi kiekvienas kvadratinis metras kainuoja, jie stengiasi racionaliai planuoti ir išsistekti mažesniuose plotuose.

Nebėra tokio atotrūkio tarp ne pirmojo būtinumo prekių ir maisto produktų apyvartos didėjimo kaip praėjusiais metais

Lietuvoje elektroninė prekyba jau daro įtaką prekybos ploto paklausos struktūrai

Žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės sektoriuje daugelis supirkimo rodiklių šiais metais smuktelėjo. Antai augalininkystės sektoriuje 2016 m. sausio–rugpjūčio mėn., palyginti su tuo pačiu 2015 m. laikotarpiu, supirkta mažiau rapsų sėklų – 30,3 proc., bulvių – 9,7 proc., daržovių – 0,6 proc., tačiau daugiau vaisių ir uogų – 64,8 proc., javų – 13,3 proc. Gyvulininkystėje taip pat buvo nemažai „raudonų“ sumažėjimo eilučių: avių ir ožkų supirkta 12,4 proc., kiaulių – 8,0 proc., galvijų – 4,1 proc., natūralaus riebumo pieno – 1,4 proc. mažiau nei prieš metus. Kita vertus, per metus 11,4 proc. išaugo paukščių ir 5,5 proc. – kiaušinių supirkimas. Nors statistinė eilutė apima didesniąją metų dalį, ji tebėra ne visiškai reprezentatyvi, kadangi neįtraukia viso derliaus nuėmimo laikotarpio.

Supirkimo kainų struktūroje taip pat vyravo augalininkystės ir gyvulininkystės kainų mažėjimo tendencijos. Pavyzdžiui, 2016 m. rugpjūčio mėn., palyginti su praėjusių metų rugpjūčio mėn., javų supirkimo kaina sumažėjo 14,3 proc., daržovių – 7,6 proc., vaisių ir uogų – 7,1 proc., tuo tarpu rapsų sėklos pabrango 14,4 proc., bulvės – 1,2 proc. Mažėjimui neatsispyrė ir daugelis gyvulininkystės produktų: paukščiai atpigo 10,9 proc., natūralaus riebumo pienas – 6,4 proc., kiaušiniai – 6,1 proc., galvijai – 2,9 proc., avys ir ožkos – 1,7 proc. Išimtis buvo tik kiaulių supirkimo kaina, kuri ūgtelėjo 13,6 proc.

Pasauliniame grūdų sektoriuje tikimasi, kad grūdų derliaus prognozės bus dar optimistiškesnės nei vasaros pabaigoje, kadangi svarbiausiuose auginimo regionuose javų derlius buvo baigiama esant palankiems orams

Pasauliniame grūdų sektoriuje tikimasi, kad grūdų derliaus prognozės bus dar optimistiškesnės nei vasaros pabaigoje, kadangi svarbiausiuose auginimo regionuose javų derlius buvo baigiama esant palankiems orams. Spekuliacijos kviečių kainą Euronext biržoje nustumė iki 145,25 Eur/t. Bendra kviečių pasiūlos prognozė pasaulyje rugpjūtį, palyginti su prieš mėnesį skelbta prognoze, padidinta 2,29 mln. t. Rusijoje dėl didelio derlingumo kviečių derliaus prognozė rugpjūtį, palyginti su liepa, padidinta 7 mln. t, iki 72 mln. t.

Ukrainoje ir Kazachstane kviečių derliaus prognozė 2016–2017 m., esant palankioms oro sąlygoms, padidinta po 2 mln. t – atitinkamai iki 27 ir 15 mln. t. Australijoje ir Kanadoje kviečių derlius turėtų būti po 1 mln. t didesnis nei buvo prognozuota prieš mėnesį. Minėtose šalyse prognozuojamas didesnis kviečių derlius turėtų daugiau nei kompensuoti net 9 mln. t (iki 147,50 mln. t) sumažintą kviečių derliaus prognozę ES šalyse. Bendrijoje, ypač Prancūzijoje, grūdų derliaus prognozė sumažinta dėl nesiliovusio lietaus javų žydėjimo metu. Prognozuojama, kad Prancūzijoje kviečių derlingumas gali būti mažiausias per paskutinius trisdešimt metų.

Ukrainoje kviečių eksporto prognozė padidinta 2 mln. t (iki 14,5 mln. t), o Australijoje, Kanadoje ir Kazachstane po 1 mln. t – atitinkamai iki 18,5, 21,5 ir 8 mln. t. Minėtose šalyse padidėjęs eksportas turėtų daugiau nei kompensuoti ES šalyse 7 mln. t (iki 27 mln. t) sumažintą kviečių eksporto prognozę.

Transporto sektoriaus rodikliai šiais metais daugiausia plėtojosi kylančia linija. Pavyzdžiui, 2016 m. sausio–rugpjūčio mėn. Klaipėdos valstybiniame jūrų uoste ir Būtingės terminale krovinių krova sudarė 32,3 mln. t ir, palyginti su analogišku praėjusių metų laikotarpiu, išaugo 9,1 proc. Klaipėdos valstybiniame jūrų uoste perkrauta 26,2 mln. t krovinių, t.y. 9,5 proc. daugiau nei prieš metus, Būtingės terminale – 6,1 mln. t, arba 7,3 proc. daugiau. Šių metų sausio–rugpjūčio mėn., palyginti su analogišku praėjusių metų laikotarpiu, išaugo skystųjų (16,3 proc.) ir bendrųjų (12,8 proc.), tačiau sumažėjo biriųjų (2 proc.) krovinių krova.

Geležinkelių transportu 2016 m. sausio–rugpjūčio mėn. vežta 31,4 mln. t krovinių, arba 0,8 proc. daugiau nei prieš metus. Vidaus vežimo maršrutais gabenta 9,7 mln. t, arba 11,4 proc. daugiau, tarptautiniais – 21,7 mln. t, arba 3,3 proc. mažiau nei prieš metus.

Šių metų sausio–rugpjūčio mėn. į šalies oro uostus atvyko ir iš jų išvyko 3,2 mln. keleivių – 13,8 proc. daugiau nei per tą patį 2015 m. laikotarpį. Per aštuonis šių metų mėnesius oro uostuose pakrauta ir iškrauta 9 tūkst. t krovinių ir pašto, arba 2,3 proc. daugiau nei prieš metus. Minėtuoju laikotarpiu Lietuvos ir užsienio oro bendrovių lėktuvai oro uostuose nusileido ir pakilo 34,7 tūkst. kartų, arba 5,6 proc. daugiau nei per tą patį praėjusių metų laikotarpį.

Igyvendinusi pirmąjį projekto *Rail Baltica* etapą, Lietuva imasi ir antrojo žingsnio – pradedamas europinės vėžės geležinkelio linijos tiesimas nuo Kauno iki Lietuvos–Latvijos valstybių sienos. Bendrovės *Lietuvos geležinkeliai* valdybai pritarus, pradedami rangos darbai *Rail Baltica* ruože Ilesia–Rokai. Lapkričio mėnesį taip pat numatoma skelbti rangos darbų konkursą europinei geležinkelio vėžei atkarpoje Rokai–Palemonas–Kaunas įrengti.

Projekto rangos darbams ir rangos darbų techninei priežiūrai atlikti iš viso numatyta skirti 88,27 mln. eurų, *Rail Baltica* projektą numatoma iš dalies (85 proc.) finansuoti Europos infrastruktūros tinklų priemonės (EITP) transporto sektoriuje lėšomis. Kitą finansavimo dalį – 15 proc. – planuoja skirti AB *Lietuvos geležinkeliai*. Liepos mėnesį ES *Rail Baltica* darbams Lietuvoje patvirtino beveik 191 mln. eurų, pernai tam skirti 106 mln. eurų.

Iš pradžių bus atliekami esamo geležinkelio ruožo Rokai–Palemonas–Kaunas rekonstrukcijos darbai geležinkelio atkarpoje Kaunas–Palemonas. Po to planuojama rekonstruoti geležinkelio ruožą Palemonas–Rokai. Čia rangos darbai vyks keliais etapais: ruožuose Palemono stotis–Kauno hidroelektrinė (HE), Kauno HE ribose ir geležinkelio atkarpoje Kauno HE–Rokai.

2015 m. Lietuvoje buvo baigta geležinkelio vėžės statyba nuo Lenkijos–Lietuvos valstybių sienos iki Kauno centrinės stoties ir pradėti parengiamieji *Rail Baltica* antrojo etapo darbai. Buvo pradėtas rengti europinės geležinkelio vėžės nuo Kauno iki Lietuvos–Latvijos valstybių sienos specialusis planas, strateginis poveikio aplinkai ir poveikio aplinkai šioje atkarpoje vertinimas. Šį etapą numatoma baigti iki šių metų pabaigos.

Visą *Rail Baltica* projektą nuo Lietuvos–Lenkijos sienos iki Talino planuojama užbaigti iki 2024 metų. Bendra vėžės nuo Kauno iki Talino vertė, įvairiais skaičiavimais, sieks iki 5,2 mlrd. eurų. Lietuvoje atkarpos ilgis siekia 366 km – čia bus statomas ne tik kelias nuo Kauno iki Latvijos sienos, bet ir atšaka nuo Kauno iki Vilniaus.

Lietuvos statistikos departamento duomenimis, antrąjį 2016 m. ketvirtį **statybos** darbų atlikta už 586,5 mln. eurų to meto kainomis. Palyginti su atitinkamu 2015 m. ketvirčiu, statybos darbų apimtis sumažėjo 13,4 proc., pašalinus darbo dienų skaičius įtaką – 13,9 proc. Pastatų statybos darbų atlikta 7,8 proc., pašalinus darbo dienų skaičiaus įtaką – 9,6 proc. mažiau nei prieš metus, inžinerinių statinių statybos darbų – atitinkamai 17,5 proc. ir 20,5 proc. mažiau nei prieš metus. Inžinerinių statinių statybos darbai sudarė 46 proc. visų šalyje atliktų statybos darbų, negyvenamųjų pastatų – 34 proc., gyvenamųjų pastatų – 20 proc.

Lietuvos statistikos departamentas, remdamasis Lietuvos Respublikos statybos leidimų ir statybos valstybinės priežiūros sistemos *Infostatyba* duomenimis, paskelbė, kad antrąjį šių metų ketvirtį šalyje baigti statyti 1 476 nauji gyvenamieji ir negyvenamieji pastatai, t.y. 9,6 proc. mažiau nei tuo pačiu 2015 m. laikotarpiu. Pastatyti 1 395 nauji gyvenamieji pastatai, iš jų 1 392 nauji gyvenamieji namai su 3 047 butais, kurių naudingasis plotas sudarė 318 tūkst. kv. m, t.y. 20,8 proc.

Igyvendinusi pirmąjį projekto Rail Baltica etapą, Lietuva imasi ir antrojo žingsnio – pradedamas europinės vėžės geležinkelio linijos tiesimas nuo Kauno iki Lietuvos–Latvijos valstybių sienos

Antrąjį 2016 m. ketvirtį, palyginti su atitinkamu 2015 m. ketvirčiu, statybos darbų apimtis sumažėjo 13,4 proc., pašalinus darbo dienų skaičius įtaką – 13,9 proc.

daugiau nei prieš metus. Absoliuti dauguma pastatų buvo individualūs gyvenamieji namai – jų buvo pastatyta 98 proc. visų pastatų. Vidutinis buto naudingasis plotas individualiajame name buvo 150,7 kv. m, daugiabutyje – 60,9 kv. m.

Apžvelgiamąjį ketvirtį šalyje baigtas statyti 81 naujas negyvenamasis pastatas, jų bendras plotas sudarė 212,9 tūkst. kv. m, t.y. 18 proc. mažiau nei antrąjį 2015 m. ketvirtį. Daugiausia pagal bendrąjį plotą baigta statyti gamybos, pramoninių pastatų ir sandėlių (79,8 tūkst. kv. m) bei prekybos, viešbučių ir maitinimo pastatų (61,5 tūkst. kv. m). Antrąjį šių metų ketvirtį 17,3 proc. visų negyvenamųjų pastatų buvo pastatyta Kauno, 16 proc. – Klaipėdos ir 14,8 proc. – Vilniaus apskrityje.

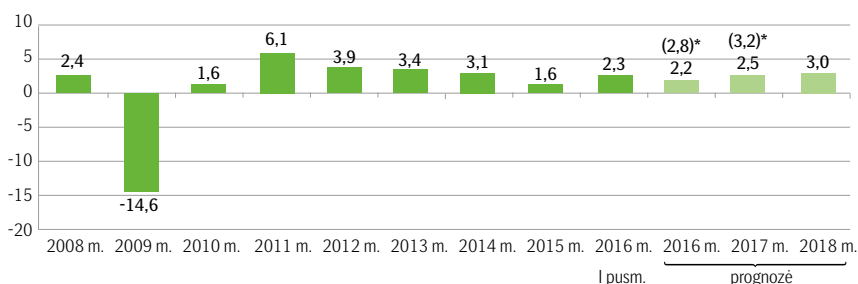
Infostatybos duomenimis, antrąjį 2016 m. ketvirtį išduoti leidimai statyti 1 441 naują gyvenamąjį namą, kurio naudingasis plotas sudarys 292,0 tūkst. kv. m, t.y. 16,7 proc. mažiau nei atitinkamą 2015 m. ketvirtį. Leista statyti 1 384 individualius ir 57 daugiabučius namus, kurių vidutinis naudingasis plotas sudarys atitinkamai 158,6 kv. m ir 69,3 kv. m.

NT investicijų AB *Hanner* imasi naujo verslo centro neseniai įsigytame sklype. Rinktinės ir Šeimyniškių gatvių sankirtoje, buvusioje Žalgirio stadiono teritorijoje, bus pastatyta 15 000 kv. m ploto biurų pastatas. Bendrovė užbaigė derybas ir pasirašė pastato projektavimo darbų sutartį. A+ energinės klasės verslo centro projektą kuria architektūriniame konkurse nugalėjusi architektų Edgardo Neniškio, Rolando Liolos ir Arūno Liolos vadovaujama studija *Arches*. Tai pirmasis projektas 8 ha teritorijoje, kurią už 40 mln. eurų bendrovė įsigijo praėjusiais metais. Iš viso planuojama joje pastatyti 100 000 kv. m biurų, į kuriuos norima investuoti 200 mln. eurų. Šalia *Hanner* taip pat planuoja įkurti gyvenamąsias patalpas ir 4 žvaigždučių viešbutį. Po visa naujo kvartalo teritorija ketinama įrengti požeminę automobilių parkavimo aikštelę su 2 000 parkavimo vietų.

Palyginti su 2015 m., pagrindinė šių metų problema yra silpnoki investicijų ir statybų sektoriaus „apsisukimai“

Palyginti su 2015 m., pagrindinė šių metų problema yra silpnoki investicijų ir statybų sektoriaus „apsisukimai“. Nors eksportas palyginamosiomis kainomis išaugo, jo apimtį nominalia išraiška pakirto eksporto kainų mažėjimas. Toliau nuosekliai plėtojosi vidaus rinka, kuri yra ekonomikos augimą stabilizuojantis veiksnys. Tikimės, kad realaus vidutinio darbo užmokesčio didėjimas, nedarbo lygio mažėjimas ir optimistiški namų ūkių lūkesčiai padės jai šio vaidmens neprarasti ir 2017–2018 m. Kad ir kaip būtų, komplikota tarptautinė aplinka, *Brexit* pasekmės Europos Sąjungos ekonomikai verčia sumažinti šių metų BVP plėtros prognozę nuo 2,8 proc. iki 2,2 proc., o 2017 m. – nuo 3,2 proc. iki 2,5 proc. 2018 m. ekonomika turėtų išaugti maždaug 3,0 proc.

1 diagrama. Realus BVP metinis pokytis (proc., pašalinus sezono ir darbo dienų įtaką)

* Skliausteliuose nurodyta ankstesnė SEB banko prognozė.

Viešųjų finansų sistema rengiasi iššūkiui – pateikti Seimui 2017 m. valstybės ir savivaldybių biudžeto planą, kuris neišvengiamai pakliūs į Seimo rinkimų „giras“. Kai kurių rinkimuose dalyvaujančių partijų programinės nuostatos fiskalinės ir ypač mokesčių politikos klausimais kelia susirūpinimą, tačiau partijos-favoritės visgi demonstruoja nuosaikumą ir akcentuoja šalies finansinio stabilumo svarbą.

Be to, guodžia tai, kad Lietuva ir šiais metais neblogai išnaudoja mokesčių surinkimo ir šešėlinės ekonomikos mažinimo rezervus. Finansų ministerijos duomenimis, sausio–rugpjūčio mėn. valstybės ir savivaldybių biudžetai gavo pajamų 3,4 proc. (beveik 163 mln. eurų) daugiau, o vien tik valstybės biudžetas – 2,2 proc. (85 mln. eurų) daugiau nei planuota. Visų pagrindinių mokesčių įplaukos buvo didesnės nei prognozuota, išskyrus PVM, kurio trūkumą biudžete kompensavo viršplaninės kitų mokesčių pajamos.

PVM surinkimas jau tapo specialaus Finansų ministerijos dėmesio objektu – tuo tikslu rugsėjo mėn. pabaigoje suorganizuotas finansų ministrės R. Budbergytės ir Valstybinės mokesčių inspekcijos vadovų susitikimas. Daug tikimasi iš išmaniosios mokesčių administravimo sistemos (i.MAS), kuri startavo spalio 1 d. Tam tikrų rezultatų davė nuo praėjusių metų gegužės mėn. vykdomas pilotinis i.SAF (sąskaitų faktūrų) projektas: nurodymus teikti PVM sąskaitų faktūrų duomenis gavusių įmonių deklaruota PVM prievolė išaugo beveik 18 proc. punktu.

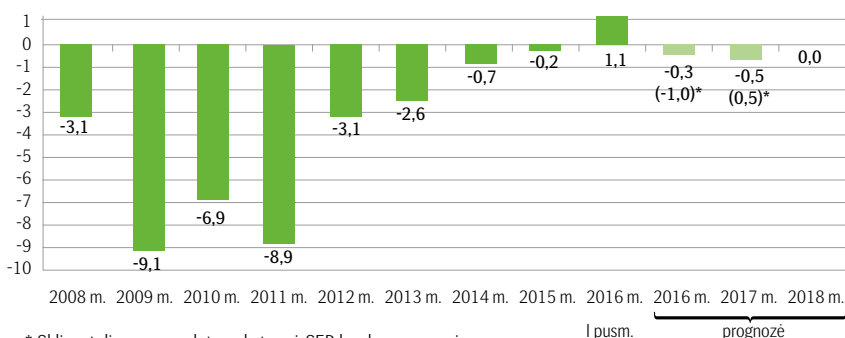
Kitų metų biudžetui vykdyti reikšminga aplinkybė yra ta, kad 2017 metus Finansų ministerija pasitinka kur kas atsargesnėmis ekonominėmis prognozėmis nei ankstesniaisiais metais. Pastaraisiais metais buvo susiklosčiusi savotiška tradicija, kad ateinančių metų nacionalinio biudžeto plano svarstymo laikotarpiu BVP prognozė būdavo pernelyg optimistiška, o jos koregavimas vykdavo jau patvirtinus biudžetą. Todėl nuolat kildavo abejonių dėl makroekonominio biudžeto plano pagrįstumo. Šį kartą Finansų ministerija suskubo patikslinti BVP ir kitų rodiklių prognozes dar iki biudžeto svarstymo pradžios. Antai 2016 m. ekonomikos augimo prognozė buvo sumažinta nuo 2,5 proc. iki 2,3 proc., 2017 m. – nuo 3,1 proc. iki 2,7 proc., o 2018 m. tikimasi 2,5 proc. plėtros. Tai sudaro prielaidas išvengti padidintos įtampos vykdant biudžeto planą.

Didžiąją 2016 m. dalį į valstybės biudžetą buvo surenkama daugiau pajamų nei planuota, nors, pavyzdžiui, PVM įplaukos tebėra kur kas mažesnės nei būtų įmanoma potencialiai surinkti. Reikia pripažinti, kad mokesčių administravimo gerinimas pastaraisiais metais davė tam tikrų vaisių ir leido sėkmingai mažinti fiskalinį deficitą sudėtingomis sąlygomis: gana kukliai didėjant BVP ir kilus būtinybei sparčiai didinti kai kurių kategorijų viešąsias

Lietuva ir šiais metais neblogai išnaudoja mokesčių surinkimo ir šešėlinės ekonomikos mažinimo rezervus

2017 metus Finansų ministerija pasitinka kur kas atsargesnėmis ekonominėmis prognozėmis nei ankstesniaisiais metais

2 diagrama. Viešųjų finansų balansas (ESS 2010, proc. BVP)

* Skliaustuose nurodyta ankstesnė SEB banko prognozė.

išlaidas (pvz., gynybos). Šių metų biudžeto deficitas bus 0,7 proc. punkto mažesnis nei prognozuota ankstesniame „Lietuvos makroekonomikos apžvalgos“ leidinyje ir sudarys 0,3 proc. BVP. Neturėdami 2017 m. valstybės biudžeto metmenų, nesiryžome keisti kitų metų prognozuojamo fiskalinio deficito – 0,5 proc. BVP. 2018 m. įžvelgiame visas prielaidas siekti viešo sektoriaus pajamų ir išlaidų balanso.

Statistikos departamento duomenimis, 2016 m. rugpjūčio mėn., palyginti su liepos mėn., **vartojimo prekių ir paslaugų kainos** sumažėjo 0,5 proc. Tam daugiausia įtakos turėjo daržovių, spirituotų gėrimų, degalų, avalynės kainų sumažėjimas bei tabako gaminių, duonos ir grūdų produktų, atostogų išvykų kainų padidėjimas. Vartojimo prekių kainos per šį laikotarpį smuktelėjo 0,6 proc., o paslaugų kainos – 0,1 proc. Palyginti su praėjusių metų rugpjūčio mėn., užfiksuota ne defliacija, o 0,8 proc. infliacija. 2016 m. rugpjūčio mėn. vidutinė metinė infliacija sudarė 0,4 proc.

Nors ekonomistai pabrėžia, kad pasaulinės naftos kainos ne visada bus tokios žemos kaip dabar, infliacija išsivysčiusiose valstybėse gali išlikti itin žemo lygio artimiausius keletą metų

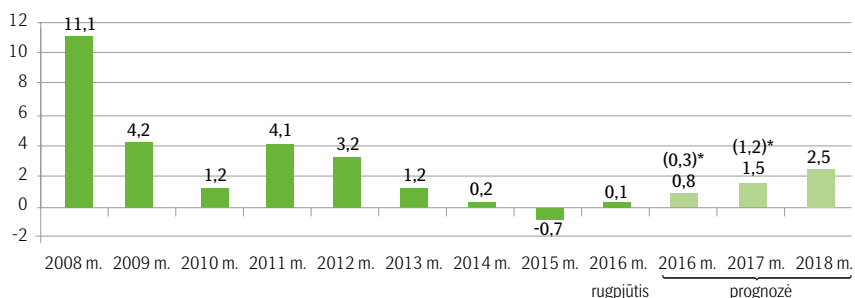
Nors ekonomikos analitikai pabrėžia, kad pasaulinės naftos kainos ne visada bus tokios žemos kaip dabar, infliacija išsivysčiusiose valstybėse gali išlikti itin žemo lygio artimiausius keletą metų. Nei nulinės ar net neigiamos palūkanų normos, nei centrinių bankų vykdomas kiekybinis skatinimas kol kas neleidžia priartėti prie toleruojamos 2 proc. infliacijos rodiklio. To priežastis – po 2007–2008 m. globalinės finansų dramatiškai sulėtėjo pinigų apyvartos greitis ir bankų multiplikatorius, kuris neatsistatė iki dabar. Nors sumažėjęs nedarbo lygis JAV lėmė spartesnį vidutinio darbo užmokesčio augimą, jis iš esmės nepranoksta darbo našumo plėtros. Vakarų Europos šalyse yra dar mažiau pagrindo kalbėti apie darbo užmokesčio-kainų „spiralės“ reiškinio atsiradimą.

Lietuvos situacija yra šiek tiek skirtinga. Mūsų šalyje atlyginimų augimo sparta jau kurį laiką lenkia darbo našumo pokyčius, todėl atsiranda spaudimas vienetinėms darbo užmokesčio sąnaudoms didėti. Tiesa, spręsdami, ar perkelti didėjančias darbo užmokesčio sąnaudas į galutinę prekės kainą, verslininkai privalo atsižvelgti į konkurencijos intensyvumą. Tai padaryti dažniausiai yra sudėtinga tiek vidaus, tiek išorės rinkoje. Išlaikyti pastovų ar net aukštesnį pelningumo lygį padeda per metus smuktelėjusios degalų ir kitų energetinių išteklių kainos.

Net jeigu Lietuvoje infliacija bus didesnė nei vidutiniškai euro zonoje, kelerių metų perspektyvoje sunku įsivaizduoti, kad ji galėtų tapti viena iš pagrindinių makroekonominių šalies problemų

Artimiausiais metais atlyginimų augimas ir laipsniškas pasaulinių naftos kainų kilimas lems infliacinio proceso paūmėjimą, tačiau kainų kilimas liks nuosaikus ir nekels didesnio rūpesčio ekonominės politikos formuotojams. Atvirkščiai, Federaliniam atsargų bankui ir Europos centriniam bankui jau dabar kyla problemų racionaliai paaiškinti, kodėl faktinė infliacija nuolat yra smarkiai mažesnė

3 diagrama. Vidutinė metinė infliacija pagal SVKI (proc.)

* Skliausteliuose nurodyta ankstesnė SEB banko prognozė.

nei deklaruojamas infliacijos tikslas, nors formaliai keletą metų iš eilės ekonomika atsigauja, o nedarbo lygis mažėja. Net ir tuo atveju, jei Lietuvoje infliacija bus pastebimai didesnė nei vidutiniškai euro zonoje, kelerių metų perspektyvoje sunku įsivaizduoti, kad ji galėtų tapti viena iš pagrindinių makroekonominių šalies problemų.

Nors šiais metais žemos infliacijos aplinka išliko tiek maisto produktų, tiek žaliavų rinkoje, antrąjį pusmetį pasaulinės naftos kainos visgi yra apčiuopiamai didesnės nei pirmąjį. Energingas minimalios mėnesio algos kėlimas Lietuvoje lėmė nepasiturinčiųjų gyventojų perkamosios galios didėjimą, tačiau, kita vertus, išprovokavo spartesnę paslaugų brangimą. Atsižvelgdami į naujausias tendencijas, šių metų vidutinės infliacijos prognozę padidinome nuo 0,3 proc. iki 0,8 proc., 2017 m. – nuo 1,2 proc. iki 1,5 proc. 2018 m. vidutinė infliacija turėtų sudaryti apie 2,5 proc.

Po sėkmingo pirmojo 2016 m. ketvirčio Lietuvos prekių eksportas vėlesniais mėnesiais ėmė strigti ir jau per septynis šių metų mėnesius jis buvo 3,3 proc. mažesnis negu prieš metus. Tokiu pat dydžiu smuko ir lietuviškos kilmės prekių eksportas, ir vadinamasis reeksportas. Tiesa, importas sumažėjo dar labiau, todėl prekių prekybos deficitas susitraukė, palyginti su praėjusiais metais.

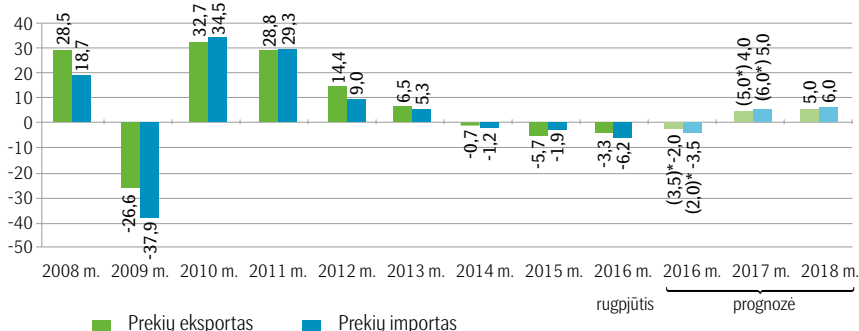
Prekių eksporto apimties mažėjimui didžiausios įtakos turi mažesnės negu prieš metus svarbiausių eksporto prekių kainos ir sudėtingesnė svarbių eksporto prekių situacija tarptautinėje rinkoje. Didžiausios Lietuvos eksportuotojos naftos perdirbimo įmonės „Orlen Lietuva“ eksporto pajamos krito, nes naftos produktų kainos vis dar buvo daugiau negu 20 proc. mažesnės negu prieš metus. Tikėtina, kad palyginamosios bazės efektas 2016 m. pabaigoje išnyks, tačiau nerimą kelia smukusios naftos perdirbimo maržos, perspėjančios apie prastėjančią įmonės pelningumą.

Prekių eksporto mažėjimui didžiausios įtakos turi mažesnės negu prieš metus svarbiausių eksporto prekių kainos ir sudėtingesnė svarbių eksporto prekių situacija tarptautinėje rinkoje

Neigiamos tendencijos lieka ir pasaulinėje trąšų rinkoje, kur susidarė pasiūlos perteklius ir augo konkurencija, nusmukdžiusi trąšų kainas per metus daugiau negu 20 procentų. Panašu, kad ir šių metų pabaigoje išliks žemos trąšų kainos, tad didžiausių Lietuvos trąšų gamybos bendrovių „Achemos“, „Lifosos“ ir „Arvi fertis“ pajamos bus mažesnės negu prieš metus.

Dėl praėjusių metų rekordinio javų derliaus Lietuvoje šių prekių eksportas per pirmuosius septynis mėnesius išaugo beveik dvigubai, bet šių metų derliaus rezultatas yra kuklesnis, o grūdų kokybė prastesnė, tad šalies eksporto rodikliams ši prekių grupė jau teigiamos įtakos nebedarys. Kita vertus, išaugo pupų ir žirnių derlius, o didžioji šių ankštinių kultūrų derliaus dalis bus eksportuota į Indiją, Pakistaną ar Egiptą.

4 diagrama. Prekių eksporto ir importo metiniai pokyčiai

* Skliausteliuose nurodyta ankstesnė SEB banko prognozė.

Daugiau optimizmo suteikia nuo birželio mėnesio didėjančios pieno produktų kainos eksporto rinkose

Daugiau optimizmo suteikia nuo birželio mėnesio smarkiai didėjančios pieno produktų kainos eksporto rinkose. Lietuvos pieno perdirbėjai labai skaudžiai nukentėjo ir dėl Rusijos įvestų sankcijų, ir dėl tarptautinėse rinkose iki 2009 m. lygio kritusių kainų. Neabejotina, kad pieno produktų eksporto pokytis antrąjį pusmetį bus teigiamas. Pieno perdirbimo bendrovės jau gali eksportuoti pagamintus produktus į Kiniją. Artimiausiu metu į šią šalį pieno produktų eksportas bus daugiau simbolinis, tačiau ilgesniu laikotarpiu eksportas į Kiniją augs.

Priešingai negu prekių eksportas, daug geresnį rezultatą demonstruoja paslaugų eksportas, kuris antrąjį 2016 metų ketvirtį buvo rekordinis. Tai, kad krovinių keliais pervežimo sektoriaus eksportas per metus padidėjo 10 proc., dar kartą įrodo, kaip greitai bendrovės sugebėjo perorientuoti veiklą į tokias Vakarų Europos rinkas, kaip Danija, Nyderlandai, Prancūzija, Švedija ir Norvegija.

Dideliu nežinomuojū daugumai eksportuotojų lieka galimi *Brexit* referendumo padariniai. Susilpnėjęs svaro sterlingų kursas euro atžvilgiu daro tiesioginę neigiamą įtaką prekių eksportui į Didžiąją Britaniją, tad eksporto į šią šalį pokytis antrąjį metų pusmetį greičiausiai bus neigiamas. Neįsibėgėjanti euro zonos ekonomikos plėtra taip pat verčia būti atsargius vertinant eksporto į šią rinką potencialą artimiausiais mėnesiais.

Tikėtina, kad šių metų pabaigoje reeksportas jau stabilizuosis, nes didžiausios reeksporto partnerės Rusijos ekonomikos smukimas jau sustojo, o rublio kurso svyravimai bus mažesni, jeigu pasiteisins prognozės, kad naftos kaina laikysis arti 50 JAV dolerių už barelį šių metų pabaigoje.

Prekių importas šiais metais mažėjo dar labiau dėl smarkiai per metus kritusių tokių importuojamų tarpinio vartojimo prekių, kaip žaliavinės naftos, dujų, elektros, metalų, žemės ūkio produktų kainų. Lėčiau negu pernai augo investicinių prekių importas, bet panašu, kad 2017 m. šių prekių importas augs sparčiau dėl laukiamų gausesnių viešojo ir privataus sektoriaus investicijų, susijusių ir su spartesniu ES struktūrinių lėšų panaudojimu.

Žemesnės negu tikėjomės eksporto ir importo prekių kainos privertė pabloginti prekių eksporto 2016 m. mažėjimo prognozę iki 2,0 proc., o importo – iki 3,5 procentų. Nors kitais metais eksporto rinkose lengva nebus, bent jau laukiamas eksportuojamų ir importuojamų produktų kainų augimas 2017 metais turėtų leisti pasiekti 4 proc. eksporto ir 5 proc. importo didėjimą.

Nedarbo lygis antrąjį šių metų ketvirtį Lietuvoje, palyginti su atitinkamu 2015 m. laikotarpiu, buvo 1,4 proc. punkto mažesnis ir sudarė 8 procentus. Šis pokytis patvirtina besitęsiančią nedarbo lygio šalyje mažėjimo tendenciją, kuri šiuo metu yra palanki ir ieškantiesiems darbo, ir jį turintiems. Mažesnis nedarbo lygis prisideda prie augančio vidutinio darbo užmokesčio ir visuminės paklausos šalyje didėjimo. Visgi mažėjantis nedarbas kelia ir vis daugiau iššūkių įmonėms, kai kuriuose Lietuvos regionuose neberandančioms norinčių ir galinčių dirbti asmenų.

Užimtumo lygis vėl pagerino rekordą nepriklausomos Lietuvos istorijoje – mūsų šalyje dirba ir gauna darbo pajamų 69,5 proc. 15–64 metų amžiaus gyventojų

Užimtumo lygis vėl pagerino rekordą nepriklausomos Lietuvos istorijoje – mūsų šalyje dirba ir gauna darbo pajamų 69,5 proc. 15–64 metų amžiaus gyventojų. Pagal šį rodiklį atsilieka nuo Estijos, bet lenkiame Latviją ir Europos Sąjungos (ES) vidurkį. Didėjančio užimtumo nuopelnų negalima priskirti vien tik didesniai gyventojų norui ir galimybei dirbti. Svarbią įtaką užimtumo lygio didėjimui daro neigiami demografiniai pokyčiai – per pastaruosius kelerius metus labai smarkiai mažėjo 15–29 metų ir didėjo 50–64 metų gyventojų skaičius. Užimtumas paprastai daug didesnis vyresnio amžiaus gyventojų gretose, o ne jaunimo, kurio nemaža dalis mokosi, studijuoja, yra karo tarnyboje ar motinystės atostogose.

Negalima pamiršti ir emigracijos įtakos, nes daugiau emigruoja jauno ir vidutinio negu vyresnio amžiaus žmonių. Jaunesnio amžiaus žmonėms dabartinė darbo rinkos padėtis yra labai palanki. Vilniuje jie yra greitai išgraibstomi ir tikimybė jų algai augti yra daug didesnė negu vyresnio amžiaus asmenų, kurie dažniau susitauko su lėčiau keliamu darbo užmokesčiu. Apie tai, kad dalies vyresnio amžiaus asmenų turima kvalifikacija stipriai atsilieka nuo šių dienų verslo poreikių, diskutuojama labai seniai ir nuo šios problemos sprendimo priklauso, kokio stiprumo socialinių problemų turės mūsų šalis ateityje.

Darbo jėga, įtraukiant tuos gyventojus, kurie arba dirba, arba aktyviai ieško darbo, 2016 m. antrąjį ketvirtį sudarė 1 487 tūkstančių ir buvo 12,7 tūkst. didesnė negu tuo pačiu metu praėjusiais metais. Jau beveik penkerius metus darbo jėgos dydis svyruoja 1 450–1 500 tūkst. intervale. Viena vertus, tai yra neblogas pasiekimas, atsižvelgiant į didelį pastarųjų metų emigracijos lygį. Bet po šiuo rodikliu slypi ir tiksinti bomba – per ateinančius dešimt metų dirbančiųjų skaičius Lietuvoje sumažės ne mažiau negu 100 tūkst. vien dėl to, kad jaunų žmonių į darbo rinką įsilies mažiau negu vyresnių pasitrauks į pensiją.

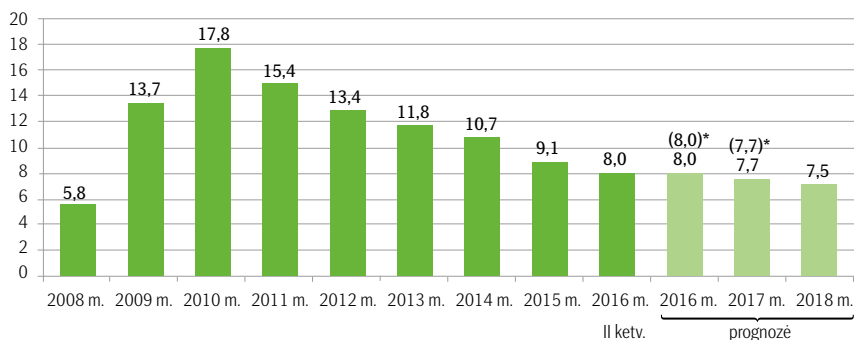
Jeigu gryniosios emigracijos mastas nesumažės, Lietuvos darbo rinkos nuostoliai bus dar didesni. Šią darbo jėgos problemą švelnintų didesnis dirbančių pensinio amžiaus žmonių skaičius, taip pat reiktų susigrąžinti mūsų išvykusius tautiečius, aktyviau įsiliekti į rinką trečiųjų šalių gyventojus. Darbo jėgos mažėjimas bus didžiulis iššūkis šalies ekonomikai, nes pritraukti naujų investicijų į mūsų šalį konkuruojant darbo jėgos pigumu ir galimybe greitai surasti darbuotojų bus daug sudėtingiau. Lietuvos ir kitų Baltijos šalių vidaus rinkos augimo potencialas jau netrukus bus ribotas dėl aktyvių gyventojų skaičiaus mažėjimo. Tad akivaizdu, kad didžioji dalis naujai pritraukiamų užsienio investuotojų orientuos ne į vidaus rinką, o į prekių ir paslaugų eksportą iš Lietuvos.

Žinoma, nereikia nuvertinti ekonomikos augimo (nors ir ne tokio greito, kokio tikimasi) lemiamos naujų darbo vietų kūrimo įtakos nedarbo mažėjimui. Nepaisant jau minėtos emigracijos neigiamų padarinių, užimtų gyventojų skaičius antrąjį metų ketvirtį Lietuvoje buvo 31 tūkst. didesnis negu prieš metus ir sudarė 1 368 tūkst. gyventojų. Daugiau užimtųjų buvo apdirbamosios pramonės, prekybos, administravimo paslaugų sektoriuose.

Kol kas spartus minimalios mėnesio algos (MMA) kėlimas nestabdo nedarbo lygio smukimo šalyje. Dalis įmonių prisiima aukštesnės MMA sąnaudas savo pelno sąskaita, kitoms kol kas sėkmingai pavyksta didesnes darbo jėgos sąnaudas perkelti į galutinę prekių ar paslaugų kainą. Didesnės problemos gali išlįsti po

Kol kas spartus minimalios mėnesio algos kėlimas nestabdo nedarbo lygio smukimo šalyje

5 diagrama. Nedarbo lygis (tyrimo duomenimis, vidutinis, proc.)

* Skliausteliuose nurodyta ankstesnė SEB banko prognozė.

metų ar dvejų, dabar jas jau matome Estijoje, kur spartus MMA kėlimas ir vis dar greitai augantis vidutinis darbo užmokestis lemia, kad nedarbo lygio kritimas sustojo, o mažiausią pridėtinę vertę kuriantys sektoriai traukiasi. Nors trumpu laikotarpiu Estijoje socialinės problemos aštrėja, šie pokyčiai gali skatinti pereiti prie aukštesnę pridėtinę vertę kuriančių verslų, bet tam turi būti pakankamai kvalifikuotų žmonių darbo rinkoje. Su panašiais iššūkiais ar dėl gyventojų senėjimo, ar dėl sparčiai augančių darbo jėgos sąnaudų susiduria ne tik Lietuva, bet ir nemažai kitų ES valstybių, todėl dažnai problemų sprendimui nereikia ieškoti unikalių metodų, o tik pasinaudoti kitų šalių patirtimi.

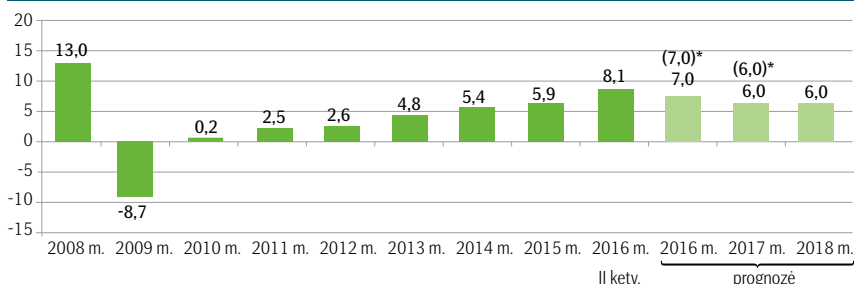
Kol kas nematome pagrindo iš esmės koreguoti prognozuojamo šių metų vidutinio nedarbo lygio rodiklio – 8,0 proc. Aktyvus naujų darbo vietų kūrimas pirmąjį 2016 m. pusmetį sudarė prielaidas nedarbo lygiui toliau mažėti, tačiau šis procesas vyksta nebe tokia sparta kaip pastaraisiais metais. Estijos pavyzdys rodo, kad pasiekus natūralų lygį, nedarbo mastas nustoja mažėti, kadangi dabartiniai ekonomikos kilimo tempai yra nepakankami tolesnei pažangai. Tokia lemtis po tam tikro laiko gali ištikti ir Lietuvą. Tiesa, naujojo Darbo kodekso ir kitų socialinio modelio įstatymų priėmimas nuo kitų metų pagyvins darbo rinkos cirkuliaciją, tačiau jo poveikis nebus „smūginis“, veikiau – laipsniškas. 2017 m. vidutinio nedarbo lygio prognozė – 7,7 proc., 2018 m. – 7,5 proc.

Vidutinis mėnesio bruto darbo užmokestis Lietuvoje šių metų antrąjį ketvirtį, palyginti su atitinkamu 2015 metų laikotarpiu, buvo 8,1 proc. didesnis. Darbo užmokestis į rankas per metus padidėjo 8,5 proc., o realusis užmokestis – 7,7 procento. Šie pokyčiai nestebina, nes sąlygos sulaukti panašaus darbo užmokesčio augimo išliko tokios pat kaip ir pirmąjį ketvirtį: nedarbas mažėjo, konkurencija dėl kvalifikuotų darbuotojų didėjo, minimalus darbo užmokestis augo, bendrovių pelningumo rodikliai ir galimybės didinti algas buvo neblogos. Tikėtina, kad didelių staigmenų nepateiks ir darbo užmokesčio pokyčiai antrąjį pusmetį, nepaisant to, kad ekonomikos augimas šiek tiek nuvilia, o eksporto rinkos daug pasitikėjimo nekelia.

Labiausiai per metus atlyginimus pakėlė apgyvendinimo ir maitinimo paslaugas teikiančios įmonės

Kalbant apie įvairias ekonomikos šakas, didesnių netikėtumų dėl darbo užmokesčio pokyčių nėra. Labiausiai per metus atlyginimus pakėlė apgyvendinimo ir maitinimo paslaugas teikiančios įmonės – antrąjį ketvirtį vidutinis mėnesio atlyginimas buvo 13,7 proc. didesnis negu prieš metus. Realusis darbo užmokestis, skaičiuojamas įvertinant kainų pokyčius šalyje, šiais metais pranoko prieškrisinį lygį ir šiuo metu yra didžiausias šalies istorijoje. Šiame sektoriuje beveik kas trečias darbuotojas gauna minimalų ar net mažesnį mėnesio atlygį, todėl pastarieji MMA didinimai turėjo įtakos vidutinių algų kilimui. Beje, šis sektorius sėkmingai

6 diagrama. Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio metinis pokytis (be individualių įmonių, IV ketv., proc.)

* Skliausteliuose nurodyta ankstesnė SEB banko prognozė.

auga – antrąjį šių metų ketvirtį apgyvendinimo įstaigos sulaukė 10 proc. daugiau svečių negu prieš metus, todėl šiuo metu didėja ir ateityje dar didės darbuotojų poreikis. Nebestebina besitęsiantis darbo užmokesčio augimas informacijos ir ryšių ar apdirbamosios gamybos sektoriuose, nes juose sunkiausia pritraukti naujos kvalifikuotos darbo jėgos. Mažiausiai darbo užmokestis šių metų antrą ketvirtį augo viešojo valdymo, gynybos, socialinio darbo ir energetikos sektoriuose. Pastarojo sektoriaus plėtra nurimusi, o vidutinis darbo užmokestis jame yra vienas didžiausių Lietuvoje, taigi algas darbuotojams energetikos bendrovės kelia atsargiai. Beje, vidutinis darbo užmokestis viešajame sektoriuje augo lėčiau negu privačiame dėl valdžios siekio riboti valstybės išlaidų augimą.

Realusis darbo užmokestis, apskaičiuojamas įvertinant kainų pokyčius šalyje, šiais metais pranoko prieškazinį lygį ir šiuo metu yra didžiausias šalies istorijoje. Visgi pajamų nelygybė Lietuvoje nemažėja ir tik aštrina visuomenės susiskaldymą. Akis bado ir tai, kad vidutinis darbo užmokestis atskaičius mokesčius Lietuvoje vis dar mažesnis negu Latvijoje. Tiesa, pastaraisiais ketvirčiais atsilikimas mažėjo, o tam įtakos turėjo tai, kad Latvijoje per metus MMA išaugo 2,8 proc., arba daug mažiau negu Lietuvoje, kur MMA pakilo 16,7 procento.

Svarstant, kodėl vidutinė alga Latvijoje ar ypač Estijoje yra didesnė negu Lietuvoje, verta atsižvelgti į darbuotojų užimtumą pagal ekonomikos šakas. Didžiausias algas visose Baltijos šalyse gauna IT, finansų ir energetikos sektoriuose dirbantys asmenys. Tai suprantama, nes šiuose sektoriuose kuriami didžiausios pridėtinės vertės produktai, paslaugos. Mūsų šalyje visų užimtųjų skaičius 2015 metais buvo 2,1 karto didesnis negu Estijoje ir 1,5 karto didesnis negu Latvijoje. Vis dėlto Estijoje ir Latvijoje IT sektoriuje dirbo 26 tūkst. darbuotojų, o Lietuvoje, kuri užimtųjų skaičiumi smarkiai lenkia kaimynės, – vos 27 tūkstančiai darbuotojų. Latvijoje finansų sektoriuje dirba daugiau žmonių negu Lietuvoje. Energetikos sektoriuje padėtis panaši – Lietuvoje jame dirba mažiau žmonių negu Latvijoje ir tik šiek tiek daugiau negu Estijoje.

Kita vertus, žemės ūkio veikla Lietuvoje verčiasi 4,8 karto daugiau žmonių negu Estijoje ir 1,7 karto daugiau negu Latvijoje. Beje, šiame sektoriuje, palyginti su kitais, dažniau dirbama pagal individualios veiklos pažymą, o ne darbo sutartis. Apibendrinant, dažnai pastebima, kad žemesnės kvalifikacijos žmonės Vakarų Europoje uždirba santykinai daugiau negu Lietuvoje. Visgi dažnai pamirštama pridurti, kad ten daug daugiau žmonių dirba aukštesnę pridėtinę vertę kuriančiuose sektoriuose, tad ir pirkėjai gali daugiau mokėti už paslaugas, kurias teikia žemesnės kvalifikacijos asmenys.

Esminių vidutinio darbo užmokesčio pokyčių artimiausiais ketvirčiais nereikia tikėtis. Ateinančiais metais MMA turėtų augti lėčiau negu šiemet, tad šio veiksnio įtaka bus mažesnė ir vidutinis darbo užmokestis šalyje augs šiek tiek kukliau. Verslininkams apsaugoti darbuotojus nuo konkurentų bus dar sunkiau, ypač dabar, kai lūkesčių dėl didesnio atlyginimo spiralė vis labiau įsisuka. Kita vertus, smarkus darbo užmokesčio augimas skatins įmonių investicijas į mašinas, įrenginius, programinę įrangą. O mažiau našioms bendrovėms, kurios dirba eksporto rinkose, bus vis sudėtingiau.

Spartų vidutinio darbo užmokesčio didėjimą pastaruoju metu lėmė ne tik fundamentalios priežastys, bet ir Vyriausybės sprendimai kelti MMA. Kadangi dažno ir spartaus minimalios algos kėlimo rezervai didele dalimi jau yra panaudoti, vidutinio darbo užmokesčio didėjimas artimiausiais metais turėtų būti šiek tiek lėtesnis: 2016 m. – 7 proc., 2017 m. 6,0 proc. ir 2018 m. – taip pat 6,0 proc.

Realusis darbo užmokestis, apskaičiuojamas įvertinant kainų pokyčius šalyje, šiais metais pranoko prieškazinį lygį ir šiuo metu yra didžiausias šalies istorijoje

Ateinančiais metais MMA turėtų augti lėčiau negu šiemet, tad šio veiksnio įtaka bus mažesnė ir vidutinis darbo užmokestis šalyje augs šiek tiek kukliau

Nežinomybė dėl ateities stabdo investicijas, kurios, susiklosčius palankioms aplinkybėms, galėtų tapti esminiu ekonomikos pažangos veiksmiu

Įsibėgėjantis 2014–2020 m. Europos Sąjungos finansinės paramos laikotarpis leidžia tikėtis aktyvesnio struktūrinių fondų panaudojimo, o tai savo ruožtu skatins ir didesnę kredito išteklių poreikį

Paskolų portfelio augimą pastaruoju metu skatina tiek „kietieji“ veiksniai, t.y. ekonomikos plėtra, didėjantis įmonių pelningumas ir namų ūkių pajamos, mažėjantis nedarbo lygis, itin žemas paskolų palūkanų normų lygis, tiek „minkštieji“, t.y. gerėjantys verslo ir gyventojų lūkesčiai. Tiesa, pastaroji veiksmių grupė yra labai jautri ir priklauso nuo išorės geopolitinių įvykių, kurie turi reikšmingos įtakos makroekonominiams procesams. Šiuo metu pasaulio ir Europos regiono ekonomikos neapibrėžtumą skatina Didžiosios Britanijos referendumo priimtas sprendimas palikti Europos Sąjungą bei tebetvyranti įtampa tarp Rusijos ir Ukrainos.

Nežinomybė dėl ateities stabdo investicijas, kurios, susiklosčius palankioms aplinkybėms, galėtų tapti esminiu ekonomikos pažangos veiksmiu. Deja, įmonės lūkurioja, nesiryždamos investuoti į gamybos pajėgumų plėtrą, kadangi nėra užtikrintos, ar pavyks rinkoje parduoti didesnę prekių kiekį. Šiek tiek geresnė investicijų į technologinį atsinaujinimą padėtis, tačiau ir čia egzistuoja baimė, kad įdėti pinigai gali neatsipirkti dėl rinkos ribotumo ir neapibrėžtumo. Lietuvoje tokių investicijų tikslingumą pagrindžia darbo našumo plėtrą smarkiai pranokstantis vidutinio darbo užmokesčio kilimas, lemiantis vienetinių darbo užmokesčio sąnaudų didėjimą. Ilgainiui tai gali tapti rimtu verslo konkurencingumo ir investicinio patrauklumo iššūkiu.

Vienas iš būdų investiciniam aktyvumui plėtoti yra reinvestuoto pelno neapmokestinimas – kelias, kurį jau senokai pasirinko Estija ir kuris pastaraisiais dešimtmečiais atnešė šiai šaliai nemažai investicinių dividendų. Žinoma, panašių pasiūlymų įgyvendinimas Lietuvoje turi būti kompleksiškas, derinant juos su kitų mokesčių pertvarka. Be to, reikia atsižvelgti į tai, kad tokie sprendimai yra viso labo reagavimas į tai, ką kaimyninė valstybė įgyvendino jau seniai, todėl būtų sudėtinga su jais sieti investicinio proveržio lūkesčius.

Kad ir kaip bebūtų, įsibėgėjantis 2014–2020 m. Europos Sąjungos finansinės paramos laikotarpis leidžia tikėtis aktyvesnio struktūrinių fondų panaudojimo, o tai savo ruožtu skatins ir didesnę kredito išteklių poreikį. Paskolų namų ūkiams didėjimą lemia pagyvėjęs būsto įsigijimas didžiuosiuose šalies miestuose. Tokiu metu, kai tradicinės investavimo formos teikia minimalią finansinę grąžą arba apskritai tik leidžia išsaugoti nominalią lėšų vertę, nekilnojamoji turtas tampa gana patrauklia investavimo alternatyva vidutinės arba didesnės nei vidutinės pajamos gaunantiems namų ūkiams.

Kreditavimas įgyja pagreitį nuo žemos „bazės“ ir šis efektas labai juntamas 2016 metais. Ateinančiais metais didesnę indėlį į paskolų portfelio plėtrą turėtų įnešti Europos Sąjungos finansinės paramos panaudojimo projektai. 2016–2018 m. nesitikime esminių Europos centrinio banko palūkanų normų politikos pokyčių. Tai leidžia drąsiau prognozuoti paskolų portfelio didėjimą ateityje ir atitinkamai pakoreguoti ankstesnę prognozę: 2016 m. – nuo 3,0 proc. iki 9,0 proc., 2017 m. – nuo 4,0 proc. iki 7,0 proc. 2018 m. kreditavimo apimtis turėtų išaugti apie 7,5 proc.

Spartus **indėlių** augimas Lietuvoje pastaruosius keletą metų yra dėmesio vertas reiškinys, kurio nesutrikdė nei palūkanų normų sumažėjimas iki nulio lygio, nei euro įvedimas, nei kiti fundamentalūs veiksniai. Visgi ši tendencija nėra tokia paradoksali, kaip atrodo iš pirmo žvilgsnio. Absoliučią indėlių daugumą mūsų šalyje sudaro paprastų ir ribotų finansinių galimybių indėlininkų santaupos. Vidutinis statistinis Lietuvos indėlininkas yra konservatyvus ir labiau už finansinę grąžą lėšų saugumą vertinantis subjektas. Jo atmintyje giliai įsirežė rezonansiniai nelegalių kredito įstaigų ir legalių bankų bankrotai, kurie nusinešė į nežinią ilgus dešimtmečius kauptus pinigus. Skaudi patirtis jį pamokė, kad geriau tenkintis „žvirbliu rankoje, nei briedžiu gijoje“, kas išvertus į finansinę kalbą reikštų rinkimąsi tų

bankų, kurie siūlo mažiausias rinkoje palūkanas už indėlius, tačiau pasižymi didesniu stabilumu.

Kitas labai svarbus veiksnys – indėlių draudimo sistema, kuri yra pajėgi kompensuoti visų smulkių, vidutinių ir net pajėgesnių nei vidutinių indėlininkų nuostolius banko bankroto atveju. Jokia kita lėšų investavimo forma tokių saugumo garantijų neteikia, todėl atsargaus investuotojo pasirinkimas tampa aiškus *a priori*.

Žinoma, jeigu Europos centrinis bankas nuspręstų žengti dar giliau į neigiamų palūkanų teritoriją ir dar kartą sumažintų bazinių palūkanų dydį, bankai būtų priversti pakoreguoti indėlių priėmimo sąlygas ir perkelti ECB sprendimą į savo taikomas indėlių palūkanų normas. Ėmus plačiau taikyti neigiamas palūkanų normas bankų ir klientų santykiuose, tikėtinas psichologinis lūžis, kadangi konservatyvus indėlininkas yra gana tolerantiškas neigiamų realiųjų palūkanų normų (kuomet už indėlį mokama palūkanų norma nekompensuoja infliacijos) atžvilgiu, tačiau neabejotinai skausmingai reaguotų į neigiamą nominaliąją palūkanų normą. Pastarąją jis traktuotų kaip mokestį, kurį jis privalo susimokėti už bankui skolinamus pinigus. Manome, kad šios tendencijos visgi pavyks išvengti, kadangi tolesnio ECB palūkanų normų mažinimo galimybę vertiname veikiau kaip simbolinę.

Nusprendėme padidinti ankstesniame „Lietuvos makroekonomikos apžvalgos“ numeryje skelbtas indėlių augimo 2016 m. ir 2017 m. prognozes – atitinkamai nuo 3,0 proc. iki 5,0 proc. ir nuo 5,0 proc. iki 6,0 proc. Tai siejame ne su palūkanų normų didinimo lūkesčiais, o su ribotu alternatyvų pasirinkimu konservatyviems investuotojams. 2018 m. indėlių apimtis išaugs apie 5,0 proc.

Nepaisant giluminių euro zonos ekonomikos problemų, tolesnio Europos centrinio banko **palūkanų normų** mažinimo tikimybė yra minimali. Kuo toliau, tuo labiau pinigų politikos teoretikai ir praktikai pripažįsta žemų palūkanų normų veiksmingumo ribas. Pastaraisiais metais fundamentalios priežastys smarkiai sumažino bazinę infliaciją ir realiąją palūkanų normą išsivysčiusiose šalyse, todėl „normali“ nominalioji palūkanų norma tesudaro apie 3,5 proc. (2 proc. infliacija ir 1,5 proc. realioji palūkanų norma). To centriniam bankui akivaizdžiai nepakanka verslo ciklui efektyviai valdyti. Antai per pastarąsias tris recesijas Federalinių atsargų bankas sumažino palūkanų normas atitinkamai 675, 550 ir 512 bazinių punktų arba 6,75, 5,5 ir 5,12 proc. punkto.

Siekiant surasti išeitį iš aklavietės, aktyviai diskutuojama apie infliacijos kaip pagrindinio centrinio banko orientyro vaidmenį. Nuosaikesnieji kritikai mano, kad toleruojamos metinės infliacijos rodiklį reikėtų padidinti nuo dabartinių 2,0-2,5 proc. iki 4,0 proc., šitaip išplėčiant nominaliosios palūkanų normos reguliavimo erdvę, radikaliau nusiteikę specialistai teigia, kad infliacijos orientyras apskritai atgyveno ir jį reikėtų pakeisti „šiuolaikiškesniu“ nominalaus BVP rodikliu. Tai suteiktų daugiau laisvės keisti žemos infliacijos tikslo prioritetiškumą, priklausomai nuo konjunktūrinės situacijos. Ekonomikos nuosmukio metu centrinis bankas galėtų toleruoti didesnę infliaciją, tuo tarpu ekonomikai pagyvėjus didžiąją nominalaus BVP padidėjimo dalį garantuotų realaus BVP pokytis, todėl infliacija galėtų ir privalėtų likti maža.

Brexit sprendimas turėjo kur kas reikšmingesnės įtakos pačios Didžiosios Britanijos monetarinei aplinkai (palūkanų normoms, valiutų rinkai), tuo tarpu ECB toliau dirba „*business as usual*“ režimu, kurio pagrindiniai elementai yra itin žemos palūkanų normos ir kiekybinis skatinimas Centriniam bankui superkant vertybinius popierius.

Nepaisant giluminių euro zonos ekonomikos problemų, tolesnio Europos centrinio banko palūkanų normų mažinimo tikimybė yra minimali

Brexit sprendimas turėjo kur kas reikšmingesnės įtakos pačios Didžiosios Britanijos monetarinei aplinkai, tuo tarpu ECB toliau iš esmės dirba „business as usual“ režimu

Vidutinė bankų suteiktų paskolų klientams palūkanų norma apžvelgiamuoju laikotarpiu iš pradžių pasižymėjo tendencija tai smukti, tai kilti: 2016 m. balandžio mėn. – 2,70 proc., gegužės mėn. – 2,47 proc., birželio mėn. – 2,94 proc., liepos mėn. – 2,97 proc. ir rugpjūčio mėn. – 2,67 proc. Ne finansų bendrovių ir namų ūkių indėlių palūkanų normos atitinkamais mėnesiais buvo 0,22 proc., 0,21 proc., 0,19 proc., 0,18 proc. ir 0,23 proc.

Tikėdamiesi Europos centrinio banko pinigų politikos *status quo* artimiausiais metais, nusprendėme nekeisti vidutinės paskolų palūkanų normos 2016 m. ir 2017 m. pabaigoje prognozių – atitinkamai 3,25 proc. ir 3,50 proc. 2018 m. pabaigoje vidutinė paskolų palūkanų norma turėtų sudaryti 3,50 proc.

Bankų kreditavimas įgyja pagreitį

Nors Lietuvoje skundžiamasi silpnoku investavimo aktyvumu, bankų paskolų portfelio plėtra pasiekė seniai regėtą spartą. Pažymėtina tai, kad pajudėjo ne tik namų ūkių, bet ir įmonių kreditavimas, kurį ateityje turėtų dar labiau paskatinti Europos Sąjungos struktūrinės paramos įgyvendinimas. Istoriskai itin mažos paskolų palūkanų normos nėra vienintelis ir lemiamas skolinimosi veiksnys, tačiau jos sudaro palankų foną investuoti pasiryžusiems gyventojams ir verslo subjektams. Dėsniai pinigų pasiūla išliks mažiausiai iki 2019 m., o ir tada ECB pinigų politikos pokyčiai priklausys nuo verslo ciklo kaitos. Neatmestina galimybė, kad monetarinis status quo užsitęs bent kelerius metus.

Pastaruoju metu bankų sistemos plėtra paženklinta konsolidacijos pastangų. 2016 m. birželio mėn. baigtas įgyvendinti sandoris tarp *Danske Bank A/S* Lietuvos filialo ir *Swedbank*, AB, kuriuo pastarasis bankas įsigijo mažmeninių klientų verslo dalį. Rugsėjo mėn. pabaigoje Norvegijos bankas DNB ASA ir Švedijos bankas *Nordea Bank AB* deklaravo sprendimą suvienyti Baltijos šalių padalinius ir įkurti universalų Baltijos šalių banką bei dalyvauti jame lygiomis dalimis. Tokie ketinimai yra logiški ir suprantami, atsižvelgiant į pastaruoju metu dėl nulinių palūkanų normų kylančias pajamų generavimo problemas ir aštrėjančią konkurenciją.

Džiugina tai, kad bankų veiklos mastas išsivadavo iš sąstingio. Antrąjį šių metų ketvirtį bankų paskolų portfelio grynoji vertė ūgtelėjo 654 mln. eurų, arba 3,9 proc. iki 17,6 mlrd. eurų. Per metus paskolų apimtis išaugo net 8,8 proc.: iš jų paskolų įmonėms – 9,6 proc., namų ūkiams – 7,0 proc. Beje, kreditavimas spartėjo Lietuvos bankui toliau griežtinant paskolų išdavimo sąlygas.

Taigi kalbėti apie paskolų ir nekilnojamojo turto kainų „burbulą“ nėra pagrindo, nes dabartinė ir 2006–2007 m. padėtis skiriasi ne vienu, o keliais esminiais aspektais. Pirma, nekilnojamojo turto rinkoje nebėra tokių „dopingo“ elementų, kurie egzistavo prieš dešimtmetį (pvz., gyventojų pajamų mokesčio lengvatos taikymas). Antra, pastaraisiais metais Lietuvos bankas taiko atsakingojo skolinimosi gaires, kurios neseniai buvo netgi sugriežtintos. Trečia, tiek bankai, tiek klientai pasimokė iš praeityje padarytų klaidų, kurių nesirengia kartoti. Ketvirta, viešoji nuomonė yra mažiau pakanti NT burbulą pučiančiai „go-go“ reklamai ir komentarams, kurie vyravo žiniasklaidoje 2005–2007 m.

Bankų paskolų portfelio pokyčiai gana tiksliai atspindėjo sektorines verslo plėtros tendencijas. Antai mažėjo statybų ir nekilnojamojo turto sektorių bei gamybos sektoriaus lyginamoji dalis, o prekybos ir energetikos sektoriaus dalis, atvirkščiai, išaugo. Paskolų fiziniams asmenims struktūroje beveik 80 proc. sudarė būsto paskolos. Toliau gerėjo bankų sektoriaus paskolų kokybė. Gerėjo tiek ne finansų bendrovėms, tiek namų ūkiams suteiktų paskolų kokybės rodikliai – neveiksnių paskolų dalis šiuose portfeliuose per ketvirtį sumažėjo atitinkamai 0,7 ir 1,3 proc. punkto iki 7,2 proc. ir 5,7 proc.

2016 m. liepos 1 d. klientai bankuose laikė 16,8 mlrd. eurų indėlių, t.y. 0,7 proc. daugiau nei prieš ketvirtį ir 5,3 proc. daugiau nei prieš metus. Bankuose laikomų indėlių suma didėja, tačiau pirmenybė ir toliau teikiama trumpiems terminams. Esant žemam palūkanų lygiui, indėlininkai neturėjo paskatų

Kalbėti apie paskolų ir nekilnojamojo turto kainų „burbulą“ nėra pagrindo, nes dabartinė ir 2006–2007 m. padėtis skiriasi ne vienu, o keliais esminiais aspektais

taupyti ilgesniam laikui, kadangi palūkanų skirtumas yra labai nežymus. Namų ūkių laikomų terminuotųjų indėlių dalis per metus sumažėjo nuo 39 proc. iki 32 proc.

Daugelis gyventojų nepatikliai vertina alternatyvias investavimo priemones, o kai kurie iš jų apskritai yra nusistatę prieš investavimą į kintamo pajamingumo vertybinius popierius

Gali kilti klausimas, kodėl indėlių pasiūla bankuose auga, nors jų palūkanų normos nekompensuoja net infliacijos dydžio, t.y. realioji indėlių palūkanų norma yra neigiama? Pirmia, daugelis gyventojų nepatikliai vertina alternatyvias investavimo priemones, o kai kurie iš jų apskritai yra nusistatę prieš investavimą į kintamo pajamingumo vertybinius popierius (akcijas). Antra, šiuo metu namų ūkių preferencijų sąrašė lėšų saugumas ir likvidumas yra aukštesnėje vietoje nei finansinė grąža. Trečia, didėjančią indėlių pasiūlą lemia tai, kad vidutinės gyventojų pajamos auga sparčiau nei kainos, todėl susiformuoja didesnis laisvų lėšų likutis.

Finansinę įtampą lėmė užsitęsęs labai žemų palūkanų normų laikotarpis, kurio metu mažėjo bankų grynosios palūkanų pajamos

Lietuvos bankų sistema pirmąjį 2016 m. pusmetį buvo pelninga, tačiau ekonominės sąlygos pajamoms uždirbti buvo ne pačios palankiausios. Bankų ir užsienio bankų filialų pelnas pirmąjį pusmetį buvo 106,2 mln. eurų, t.y. 3,1 mln. eurų arba 2,8 proc. mažesnis nei prieš metus. Pelninga veikla galėjo pasigirti 10 bankų ir užsienio bankų filialų, tuo tarpu nuostolių patyrė 3 rinkos dalyviai. Pastaruoju metu tvyrančią finansinę įtampą lėmė užsitęsęs labai žemų palūkanų normų laikotarpis, kurio metu mažėjo bankų grynosios palūkanų pajamos, o jas kompensuoti pajamomis iš kitų šaltinių buvo sudėtinga klientams jautriai reaguojant į paslaugų kainos didinimą.

Vis dėlto grynosioms palūkanų pajamoms vis didesnės įtakos turi aktyvėjantis kreditavimo procesas. Antai pirmąjį 2016 m. pusmetį, palyginti su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, bankų palūkanų pajamos išaugo 3,8 mln. eurų (1,6 proc.) iki 245,3 mln. eurų. Be to, net 20,7 mln. eurų (31,7 proc.) iki 44,5 mln. eurų sumažėjo palūkanų išlaidos. Bankų grynasias palūkanų pajamas teigiamai veikė didesnis naujai suteiktų paskolų skaičius. Susidūrę su neigiamų palūkanų normų aplinka, teikdami naujas paskolas bankai dabar yra linkę sutartyse nustatyti žemiausią palūkanų ribą ir taip apsaugoti palūkanų pajamas nuo galimo mažėjimo.

2 lentelė. Pagrindiniai bankų rodikliai (mln. Eur)

Balansinės ataskaitos straipsnio pavadinimas	2015 07 01	2016 01 01	2016 07 01	Pokytis II ketv., proc.	Pokytis per metus, proc.
Turtas	22 412,5	23 476,0	23 893,4	1,8	6,6
Klientams suteiktos paskolos (su lizingu)*	16 184,2	16 955,7	17 610,0	3,9	8,8
Paskolos ne finansų bendrovėms (su lizingu)	7 666,8	7 990,0	8 405,7	5,2	9,6
Paskolos namų ūkiams (su lizingu)*	7 232,7	7 593,6	7 737,4	1,9	7,0
Iš jų būsto paskolos*	5 829,3	6 086,4	6 149,2	1,0	5,5
Indėliai*	15 941,7	16 662,9	16 779,6	0,7	5,3
Iš jų namų ūkių*	9 853,8	10 142,7	10 452,3	3,1	6,1
Akcininkų nuosavybė	2 458,6	2 057,6	2 076,2	0,9	-15,6

* 2016 m. sausio 1 d. skaičiai koreguoti, nes tos dienos *Danske bank*/AS Lietuvos filialo planuotos parduoti paskolos ir indėliai buvo priskirti prie kito turto ir kitų įsipareigojimų pozicijų straipsnių.

Paslaugų ir komisinių pajamos per metus ūgtelėjo, tačiau tebebuvo mažesnės nei prieš euro įvedimą. Priminsime, kad didžiausią šios kategorijos pajamų sumažėjimą lėmė pajamų iš lito ir euro konvertavimo netektis. Pirmąjį 2016 m. pusmetį, palyginti su tuo pačiu 2015 m. laikotarpiu, pajamos iš paslaugų ir komisinių padidėjo 0,9 mln. eurų arba 0,8 proc. iki 113,5 mln. eurų, tuo tarpu išlaidos sumažėjo 1,6 mln. eurų arba 5,4 proc. iki 27,8 mln. eurų. Iš viso grynosios paslaugų ir komisinių pajamos apžvelgiamuoju laikotarpiu ūgtelėjo 2,4 mln. eurų iki 85,7 mln. eurų.

Bankai stengėsi gerinti savo konkurencingumą, pertvarkydami savo valdymo struktūrą ir didindami veiklos efektyvumą. Pirmąjį 2016 m. pusmetį toliau mažėjo bankų administracinės išlaidos – per metus jos sumenko 6,5 mln. eurų, iš jų net 5,6 mln. eurų pokytį lėmė personalo išlaidų apkarpymas. Tuo nereikėtų stebėtis, kadangi laikmetis ir naujų bankinių technologijų skvarba reikalavo toliau retinti fizinių bankų filialų ir skyrių tinklą. Jeigu ne šie organizaciniai pertvarkymai, bankų personalo išlaidos būtų išaugusios 2,5 proc.

Nors kredito įstaigų pelningumas antrąjį ketvirtį sumažėjo, nuosavybės grąža išaugo 4,56 proc. punkto iki 12,19 proc. Toks iš pirmo žvilgsnio paradoksalus pokytis paaiškinamas tuo, kad per metus sumažėjo akcininkų nuosavybė, daugiausia dėl to, jog šiemet *Swedbank*, AB, išmokėdamas dividendus sumažino savo kapitalą. Be to, nuosavybės grąžos skaičiavimas apima tik bankus, kurių finansinis rezultatas buvo geresnis nei visų kredito įstaigų, įtraukiant ir bankų filialus. Tuo tarpu skaičiuojant turto grąžą apskaičiuojamas ir bankų filialų rezultatas. Bankų turto grąža antrąjį 2016 m. ketvirtį, palyginti su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, simboliškai (0,04 proc. punkto) sumažėjo ir sudarė 0,91 proc.

Laikmetis ir naujų bankinių technologijų skvarba reikalavo toliau retinti fizinių bankų filialų ir skyrių tinklą

3 lentelė. Konsoliduotas šalies bankų sektoriaus grynasis pelnas (mln. Eur)

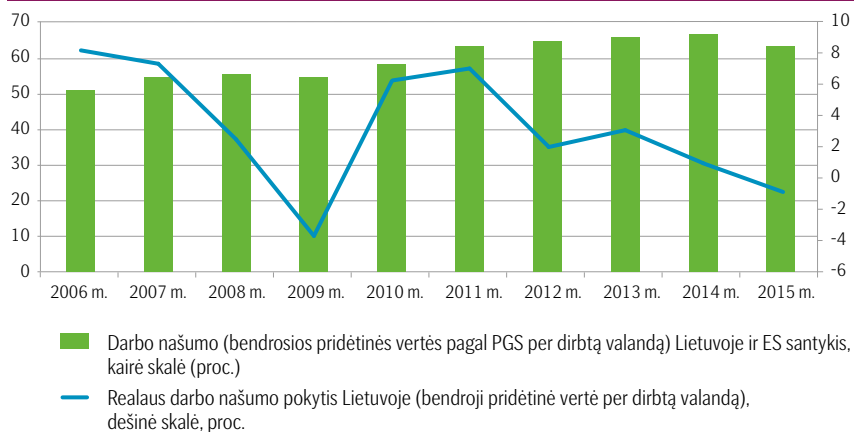
Banko pavadinimas	2015 m. I pusm.	2016 m. I pusm.
1. „Swedbank“, AB	36,2	46,0
2. AB SEB bankas	35,2	44,5
3. AB Šiaulių bankas	11,4	27,2
4. AB DNB bankas	6,2	13,8
5. AB „Citadele“ bankas	2,8	1,5
6. UAB Medicinos bankas	0,3	0,5
Iš viso bankai (6 bankai)	92,5	133,4
Iš viso užsienio bankų filialai (7 filialai)	16,8	-27,2
Bankų sektorius	109,2	106,2

Vidutinių pajamų spąstai – ko imtis, kad Lietuvos ekonomika nesustabarėtų?

Pasaulio bankas, veikiausiai daugeliui pačių lietuvių nesutinkant, Lietuvą priskiria aukštųjų pajamų šalių grupei, tad teoriškai vidutinių pajamų slenkstis jau yra peržengtas. Visgi mūsų šalis susiduria su beveik visomis problemomis, kurios yra aktualios vidutinių pajamų spąstuose užstrigusioms valstybėms. Pastaruoju metu Lietuvoje mažėjantis darbo našumas perspėja, kad nesiimant tolesnių esminių pokyčių, mūsų šalies konvergencija su Vakarų Europos ekonomikomis gali būti dar lėtesnė, o tai dar labiau paskatintų gyventojų emigraciją, pajamų nelygybę, socialines ir kitas vidaus problemas. Struktūrinių problemų sprendimui dviračio išradinėti neverta – užtenka imtis tų veiksmų, kurie padėjo tokioms šalims kaip Airija, Suomija ar Izraelis triukšmingai peršokti pačių turtingiausių šalių gretas.

Vidutinių pajamų spąstų (angl. *Middle-income trap*) terminas pastaruoju metu yra dažnai naudojamas politikų ir ekonomistų gretose, jiems mėginant perspėti apie besibaigiantį Lietuvos ekonomikos augimo potencialo išnaudojimą, jeigu nepasikeis dabartinė ekonominė, socialinė ir švietimo padėtis. Besivystančios valstybės ekonomika patenka į vadinamuosius vidutinių pajamų spąstus, jeigu šalies ūkio plėtra po spartaus ankstesnio augimo sulėtėja, o bendrosios nacionalinės pajamos pagal Pasaulio banko naudojamą metodologiją nesugeba perkopti 12,5 tūkst. JAV dolerių kartelės. Lietuvos ekonomika šią ribą peržengė, todėl Pasaulio bankas Lietuvą priskiria prie aukštųjų pajamų valstybių. Beje, TVF praėjusiais metais Lietuvą įtraukė į išsivysčiusių ekonomikų sąrašą. Taigi, nors teoriškai Lietuvai šios vidutinių pajamų spąstų problemos galima ir nepriskirti, iš esmės mūsų šalis susiduria su tais pačiais sunkumais, kurie ima stabdyti ekonomikų perėjimą į aukštesnių pajamų grupę ir, jeigu reikalingi politiniai sprendimai bus atidėliojami, ūkio plėtros potencialą gali apimti sąstingis, lemdamas atsilikimą nuo kitų valstybių.

7 diagrama. Darbo našumo pokytis Lietuvoje

Nepaisant to, kad visų valstybių ekonomikos struktūros skiriasi, atrandamos panašios priežastys, kodėl šalys patenka į vidutinių pajamų sąstus ir kodėl vienos sugeba iš jų ištrūkti, o kitos taip ir pasilieka juose. Pagrindiniu perspėjimu valstybei, kad ekonomikos augimas ima strigti, dažniausiai tampa sulėtėjęs darbo našumo augimas. Jį gali lemti tokie veiksniai, kaip pigia darbo jėga pagrįsto konkurencingumo silpnėjimas, žmogiškojo kapitalo ir inovacijų trūkumas, mažėjanti kapitalo grąža, pajamų nelygybė, teisinės sistemos spragos, nesugebėjimas išlaikyti talentus, nepakankamai išplėtotą infrastruktūrą, finansų rinka.

Realusis darbo našumas Lietuvoje 2015 m. sumenko 1,1 proc. (žiūrėti 7 diagramą). Jis dar sumažėjo ir pirmąjį šių metų pusmetį. Palyginti su 2012 metais, darbo našumo Lietuvoje ir ES santykis dabar yra netgi mažesnis, tad per pastaruosius kelerius metus darbo našumo Lietuvoje konvergencija su kitomis ES šalimis taip ir neįvyko. Žinoma, mūsų šalies ūkiui nemažą įtaką padarė Rusijos įvestos sankcijos ir šios šalies ekonomikos smukimas, nes ši rinka buvo labai pelninga, o tuo pačiu ir eksportuotojų sukuriama pridėtinė vertė didesnė (pvz., pieno perdirbimas ir pan.). Galima guostis, kad kitų Baltijos valstybių darbo našumo rodiklių pokyčiai yra ne ką geresni. Tačiau po pasiteisinimų sluoksniu veikiausiai slypi rimtos problemos, kurios iš esmės sutampa su priežastimis, lemiančiomis valstybių ekonomikos augimo sulėtėjimą ilguoju laikotarpiu.

Dažniausiai ekonomikos proveržio sėkmės pavyzdžiais laikomos Airija, Izraelis, Suomija, Pietų Korėja, Taivanas. Šios valstybės, anksčiau laikytos žemų ir vidutinių pajamų šalimis, dėl atliktų reformų sugebėjo spurtuoti ir pasiekti daug aukštesnį žmonių pragyvenimo lygį. Pagrindiniai veiksmi, kuriuos sugebėjo įgyvendinti šios šalys:

- a) Inovacijų variklio užkūrimas. Šis gana abstraktus terminas „inovacijos“ yra kertinis žodis bet kuriai šaliai, siekiančiai didesnių gyventojų pajamų XXI a. Nors apie inovacijų stygių Lietuvoje diskutuojama daug metų, padėtis keičiasi lėtai ir pažangą daugiausia lemia ES struktūrinės paramos panaudojimas, o ne privataus verslo investicijos. Žinoma, per kelerius metus Lietuvoje atidaryti nauji mokslo centrai suteikia techninę bazę mokslo inovacijų plėtrai, tačiau dar didesniu iššūkiu lieka žmogiškųjų išteklių pritraukimas ir jų galimų darbų komercializavimas.
- b) Švietimo reforma. Inovacijų kūrimui ir taikymui reikia išsilavinusių ir tikslinius įgūdžius turinčių žmonių, o jų parengimas nėra pigus ir reikalauja laiko. Didelį šuolį padariusios aukštųjų pajamų ekonomikos dažniausiai išskiria prioritetingas inovacijų kryptis ir jį koncentruoja dėmesį – tai teoriškai padarė ir Lietuva, paskirstydama 2014–2020 m. ES struktūrinės paramos lėšas. Kita vertus, organinis naujų studentų, mokslininkų, privataus verslo pritraukimas į prioritetingas ūkio šakas ir inovacijų plėtra jose kol kas lieka be aiškesnio proveržio.
- c) Talentų pritraukimas ir optimalus jų panaudojimas. Ši sąlyga yra viena iš kokybinio ekonomikos šuolio sąlygų. Optimalus talentų panaudojimas pasiekiamas tada, kai talentingi žmonės užsiima ta veikla, kuri jiems leidžia maksimaliai panaudoti savo žinias, asmeninius gebėjimus ir pomėgius pasiekiant didžiausią naudą visai ekonomikai. Lietuvoje vis dar sudėtinga kalbėti apie optimalų talentų įdarbinimą, nepaisant didėjančio gerųjų pavyzdžių skaičiaus. Vis dar didelė dalis jaunų žmonių yra priversti dirbti ne su mokslu susijusius darbus studijų metu, nes jų stipendijos neužtenka padengti mokymosi išlaidoms. Dalis gabių žmonių tiesiog meta mokslinę ir kūrybinę veiklą, pasirinkdami kitas veiklas, kurios leidžia

Pagrindiniu perspėjimu valstybei, kad ekonomikos augimas ima strigti, dažniausiai tampa sulėtėjęs darbo našumo augimas

Inovacijų variklio užkūrimas

Švietimo reforma

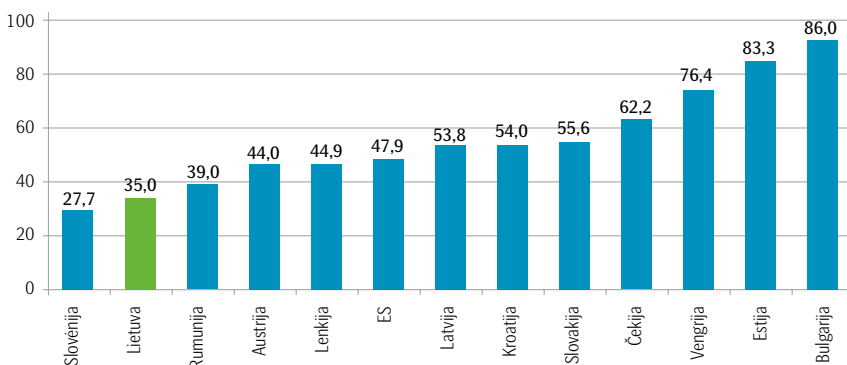
Talentų pritraukimas ir optimalus jų panaudojimas

uždirbti daugiau. Talentams išlaikyti labai svarbios įtakos turi ir tiesioginių užsienio investicijų atėjimas į Lietuvą. Priešingu atveju talentų emigracija dėl per mažo atlyginimo ar dėl nepakankamo darbdavių skaičiaus vietos rinkoje iš karto sumažintų šalies ekonominį gyvybingumą. Legendinis Airijos pavyzdys, kai į šalį sugebėta sugrąžinti didelį būrį emigravusių asmenų, yra klasikinis talentų poveikio šalies ekonomikos augimui įrodymas.

Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimas

- d) Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) pritraukimas. Tokia palyginti mažą vidaus rinką turinti šalis kaip Lietuva neišvengiamai priklauso nuo galimybės eksportuoti prekes ir paslaugas svetur. Bet dažnokai pamirštama, kad šalies ekonomikos plėtrai ne mažiau nei eksporto apimtys augimas yra svarbi eksportuojamų prekių ir paslaugų struktūra, nes tradicinių žaliavų eksportas niekaip neleis eilinio Lietuvos gyventojų pajamoms priartėti prie tradicinių ES senbuvusių gyventojų pajamų vidurkio. Vienas iš pagrindinių būdų, kaip keisti eksportuojamų prekių struktūrą, yra užsienio investuotojų pritraukimas į prioritetinius sektorius. Pavyzdžiui, užsienio kapitalo valdomos biotechnologijų ir medicininės įrangos bendrovės (*Sicor Biotech, Thermo Fisher Scientific Baltics, Intersurgical, Viltechmeda*) ne tik yra vienos iš didžiausių privačių inovacijų kūrimo ir taikymo lyderių šalyje, bet ir moka kur kas didesnius negu vidutinis darbo užmokestis atlyginimus darbuotojams. Paslaugų centrų kūrimasis Lietuvoje taip pat yra elementarus pavyzdys, kaip tiesioginės užsienio investicijos į didesnę pridėtinę vertę kuriantį verslą ir eksportą suteikia gyventojams daugiau galimybių didinti darbo pajamas (tiesa, paslaugų centrų plėtra turi būti tik tarpinis šio laikotarpio tikslas, nes jie nepriklausomai pridėtinės vertės kūrimo grandinės viršutinei daliai). Kol kas Lietuva pagal sukauptas TUI ne tik gerokai nusileidžia ES vidurkiui, bet ir užima priešpaskutinę vietą Vidurio ir Rytų Europoje, lenkdama tik Slovėniją (žiūrėti 8 diagramą). Galima sutikti, kad mažesnį nei kaimyninių valstybių TUI srautą lemia ne tokios palankios istorinės, geografinės ir geopolitinės sąlygos ir stiprus vietos kapitalas. Visgi realesnė priežastis yra ta, kad Lietuvoje vis dar nėra labai stiprių pažangių ekonomikos sektorių, kurie galėtų pasiūlyti daug talentingų darbuotojų ir gerųjų sėkmės istorijų visam pasauliui (žinoma, Lietuvos biotechnologijos, lazerių gamybos verslas pasiekė pasaulinį pripažinimą, tačiau kol kas šalies ekonomikai jis daro tik nedidelę įtaką).

8 diagrama. Sukauptos tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje ir Vidurio ir Rytų Europoje, palyginti su BVP 2015 m. (proc.)

- e) Kapitalo pritraukimo alternatyvos. Lietuva pagal rizikos kapitalo investicijų rezultatus pastaruoju metu gauna gerus įvertinimus įvairiuose reitinguose, tačiau padėtis dar nėra ideali. Didžioji dalis investicijų nukreipta į pradėjusius įsibėgėti verslus, o sulaukti finansavimo pradiniams inovatyvioms idėjoms nėra taip paprasta. Kapitalo rinka Lietuvoje vis dar tebėra „amžino įšalo“ žemėje ir iš akcijų biržos daugiau įmonių pasitraukia negu į ją ateina. Daug vilčių teikia vis didesnis dėmesys vadinamojo *fintech* sektoriaus plėtrai Lietuvai, tačiau tik laikas parodys, ar pavyks šalyje sulaukti sėkmės pavyzdžių.

Kapitalo pritraukimo alternatyvos

Ar Vilnius išsunks likusią Lietuvą?

Vis dažniau tenka girdėti samprotaujant, o ir patiems konstatuoti, kad yra dvi Lietuvos: Vilnius ir likusi, tikroji Lietuva. Vilnius ryškiai išsiskiria pagal ekonominius rodiklius. Šie savo ruožtu daro įtaką demografinėms tendencijoms – gyventojai, ypač jauni, nėra smarkiai susaistyti gyvenamosios vietos ir renkasi gyventi ten, kur gali daugiau uždirbti. Toks judėjimas lemia „sodybų tuštėjimo metą“ ir demografinės problemas tose teritorijose, iš kurių gyventojai traukiasi.

2014 m. duomenimis, vienam gyventojui tenkanti sukuriama BVP vertė Vilniaus apskrityje buvo 18,1 tūkst. eurų, t.y. gerokai didesnė negu likusios Lietuvos vidurkis (10,2 tūkst. eurų). Su ekonomikos potencialu glaudžiai susijęs ir užsienio investicijų rodiklis – vienam Vilniaus miesto gyventojui teko daugiausia, palyginti su kitomis administracinėmis vietovėmis, tiesioginių užsienio investicijų – 16,3 tūkst. eurų. Lietuvos (be Vilniaus) vidurkis buvo tik 1,7 tūkst. eurų. Vidutinis darbo užmokestis atskaičius mokesčius Vilniaus miesto įmonėse (išskyrus individualiąsias) antrąjį 2016 m. ketvirtį buvo 672 eurai, tuo tarpu likusioje Lietuvos dalyje – 559 eurai.

Didesnės pajamos lemia ir didesnę perkamąją galią, o tai masina gyventojus iš kitų vietovių vykti dirbti ir gyventi ten, kur galima pasiekti pajamų maksimumą – į šalies sostinę. Vilniaus miestas ir rajonas – kartu ir atskirai – yra viena iš nedaugelio administracinių teritorijų, kurioje gyventojų skaičius nuo 2013 m. kasmet didėjo. Kituose didmiesčiuose – Kaune ir Klaipėdoje – rajono gyventojų skaičius didėjo, tačiau miesto mažėjo – anksčiau mieste gyvenę žmonės kėlėsi į rajoną, rasdami ten daugiau galimybių apsigyventi naujuose, erdvesniuose ir labiau poreikiams pritaikytuose namuose. Iš kitų šalies vietų gyventojų skaičius dar didėjo Palangoje ir Neringoje. Šiose kurortinėse vietovėse gyventojų padaugėjo veikiausiai dėl to, kad ten, kaip antruosiuose (atostogų) namuose, gyvenamąją vietą deklaravo turtingesnių šeimų, įskaitant ir nuolat gyvenančių Vilniuje, nariai.

Didėjanti urbanizacija, gyventojų koncentracija – spartesnio ekonomikos plėtros prielaida. Deja, socialinis efektas toje vietovėje, iš kurios gyventojai išvyksta, yra priešingas

Atsižvelgiant į tokias gyventojų judėjimo teritorines tendencijas, nenuostabu, kad nekilnojamojo turto kainos Vilniuje išliko gerokai didesnės negu kituose didmiesčiuose. Įmonės *Oberhaus Nekilnojamas turtas* duomenimis, 2016 m. liepos mėn. vidutinė 1 kv. m buto kaina Vilniuje buvo 1 383 eurai, o antrajame pagal butų brangumą mieste Klaipėdoje – 1 003 eurai. Didėjanti urbanizacija, gyventojų koncentracija, konglomeratų atsiradimas ir augimas – viena iš spartesnio ekonomikos plėtros toje vietovėje prielaidų. Deja, socialinis efektas toje vietovėje, iš kurios gyventojai išvyksta, yra priešingas. Šį neigiamą veiksnį sustiprina tai, kad dramatiškai keičiasi gyventojų struktūra, t.y. išvyksta darbingiausi žmonės, o tie, kurie dirbti nebepali ar nebenori – lieka.

Nuo 2004 m., kai Lietuva įstojo į Europos Sąjungą, tarp darbingo amžiaus (15–64 m.) žmonių labiausiai sumažėjo produktyviausia amžiaus (35–44 m.) grupė – 29,2 proc. Tačiau Vilniaus mieste kartu su rajonu šios amžiaus grupės žmonių skaičiaus sumažėjimas buvo gerokai švelnesnis – tik 7,2 proc.

Dešimtdaliu padidėjus vyresnių negu 60 metų gyventojų daliai, vienam gyventojui tenkančio BVP augimas sulėtėja 5,5 procento

Kai produktyviausio amžiaus gyventojų grupė mažėja sparčiau negu kitų, ypač vyresniųjų, gyventojų grupė, mažėja ir paliekamos vietovės ekonominis potencialas, palyginti su vietovėmis, nepatiriančiomis tokių tendencijų. Neseniai JAV mokslininkai nustatė, kad dešimtdaliu padidėjus vyresnių negu 60 metų gyventojų daliai, vienam gyventojui tenkančio BVP augimas sulėtėja 5,5

procento¹. Įprasta manyti, kad didžiausią įtaką visuomenės senėjimas ekonomikai daro dėl to, kad senka darbo jėgos išteklių, tuo tarpu išlaikytinių skaičius nemažėja. Visgi mokslininkai numato ir kitą, ne mažesnę grėsmę – mažesnį darbo našumą. Todėl, siekiant spręsti darbo jėgos mažėjimo problemą senėjančiose visuomenėse ir nukeliant pensinio amžiaus ribą, ekonomikos augimo lėtėjimo problema iš esmės išliks, nes vyresnio amžiaus darbuotojai nebegalės dirbti tokiu našumu kaip jaunesnieji.

Reikia pripažinti, kad vyresnio ir jaunesnio amžiaus darbuotojų našumo skirtumus lemia keletas priešingų veiksnių. Viena vertus, ilgesnė darbo patirtis našumą didina. Tai patvirtino vokiečių automobilių pramonės įmonėse atlikti tyrimai. Kita vertus, metams bėgant prastėja kognityviniai gebėjimai, blogėja sveikatos būklė, o tai yra darbo našumą mažinantys veiksniai. Anksčiau buvo aktualus ir išsilavinimo skirtumas – jaunesnieji darbuotojai paprastai būdavo įgiję aukštesnį, geresnį išsilavinimą negu vyresnio amžiaus darbuotojai. Visgi pastaruoju metu išsilavinimo skirtumai menksta – vyresnieji pagal per visą savo gyvenimą įgytą išsilavinimą nelabai benusileidžia jaunimui.

Svarbus yra ir dar vienas senėjančios darbo jėgos aspektas. Jei įmonėje, papildydami vienas kito funkcijas, dirba skirtingo amžiaus darbuotojai, nuo vyresnių darbuotojų našumo priklauso ir jaunesnių darbuotojų darbo rezultatai. Be to, jau minėto JAV atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad tose valstijose, kurioms aktuali visuomenės senėjimo problema (sparčiau didėja 60–69 metų žmonių dalis), tų vyresnių darbuotojų našumas yra mažesnis, palyginti su tomis valstijomis, kuriose visuomenė nesenėja. Daroma išvada, kad senėjančios visuomenės darbo rinkoje vis tik pasilieka ne didžiausiu našumu pasižymintys vyresnio amžiaus žmonės. Našesnieji dažniau pasitraukia į pensiją, įvertindami tą aplinkybę, kad kuo mažesnis našumas, tuo mažesnis ir darbo užmokestis. Taigi galimybė vyresnio amžiaus produktyviems žmonėms likti dirbti ten, kur dėl mažesnio bendro darbo našumo, mažesnis ir vidutinis darbo užmokestis, yra mažiau patraukli.

Dėl besikeičiančios visuomenės sudėties pagal amžių atsiranda ir struktūrinių ekonomikos pokyčių: keičiantis vidaus vartojimo rinkos struktūrai, keičiasi ir ekonominės veiklos sektorių struktūra. Pavyzdžiui, iš darbo rinkos į pensiją pasitraukę žmonės sumažina vartojimo išlaidas prekėms ir paslaugoms, kurios yra įprastos dirbančiam žmogui, ir padidina išlaidas sveikatos priežiūrai. Taigi visuomenės senėjimas turėtų daryti teigiamą įtaką sveikatos priežiūros sektoriaus kuriamai pridėtinei vertei, bet neigiamą – didmeninės ir mažmeninės prekybos sektoriui. Galima numanyti, kad visuomenės senėjimas neigiamai veiks ir kitas ekonominės veiklos sritis – pavyzdžiui, statybos (mažėja naujo gyvenamojo būsto poreikis), finansų ir draudimo (reikia mažiau tokio pobūdžio paslaugų), kitų paslaugų, kurių vyresni žmonės dėl gyvenimo būdo, sveikatos būklės ar sumažėjusių pajamų yra linkę naudoti mažiau negu jaunesni, sektorius.

Lietuvos gyventojų sudėties duomenys rodo, kad nuo 2004 iki 2016 m. vyresnių negu 55 metų gyventojų dalis Vilniuje padidėjo nuo 23 iki 28 proc., kituose keturiuose didmiesčiuose nuo 25 iki 32 proc., likusioje Lietuvoje – nuo 27 iki 35 proc. Gyventojų struktūros pokytį iliustruoja 9 diagrama.

Visuomenės senėjimas turėtų daryti teigiamą įtaką sveikatos priežiūros sektoriaus kuriamai pridėtinei vertei, bet neigiamą – didmeninės ir mažmeninės prekybos, statybos, finansų ir draudimo, kitų paslaugų sektoriams

¹ Maestas, N., Mullen, K. J., Powell, D. (2016). *The Effect of Population Aging on Economic Growth, the Labor Force and Productivity*. NBER, Working Paper No. 22452

Lietuvoje iki šiol fiksuotas BVP vienam gyventojui augimo tempas ne itin koreliuoja su gyventojų sudėties pokyčiais, kurių buvo galima tikėtis, atsižvelgiant į JAV atlikto tyrimo prognozes. Vidutinis metinis BVP vienam gyventojui augimo tempas 2004–2014 m. Vilniaus apskrityje sudarė 8,6 proc. (per 10 metų ūgtelėjo nuo 7,9 iki 18,1 tūkst. eurų). Vidutinis plėtros tempas buvo didžiausias Tauragės apskrityje (9,6 proc., nuo 2,8 iki 7 tūkst. eurų), Kauno apskrityje (9,2 proc. – nuo 5,1 iki 12,3 tūkst. eurų) ir Klaipėdos apskrityje (8,9 proc. – nuo 5,6 iki 13,1 tūkst. eurų). Neatitikimą tyrėjų prognozėms galėjo nulemti tiek metodologiniai skirtumai, tiek dėl Lietuvos konvergencijos Europos Sąjungoje proceso sparčiai augusios ekonomikos veiksnys. Visgi šių ypatumų įtaka pamažu silpsta. Ilgainiui galima tikėtis, kad JAV ar kitoms išsivysčiusioms šalims būdingas demografinių pokyčių ir ekonomikos augimo sąryšio dėsningumas galios ir Lietuvoje.

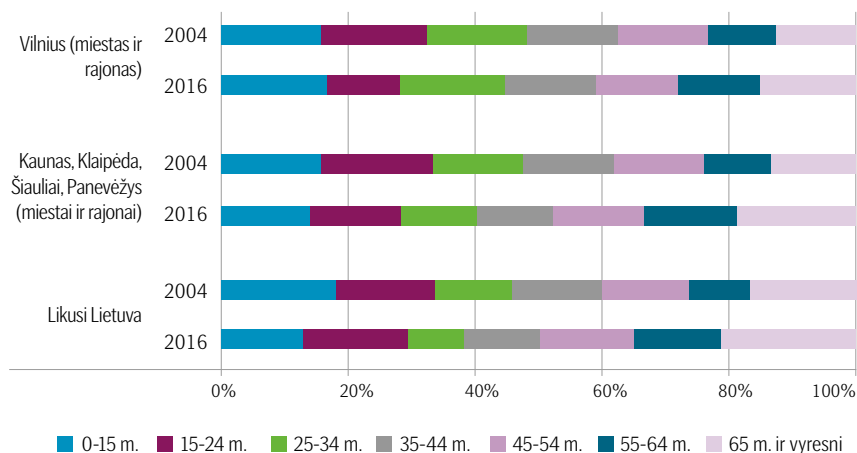
Prognozuoti gyventojų sudėties pokyčius nėra labai sunku – tie, kam dabar 45 metai, po dešimtmečio bus 55-erių, tie, kam dabar apie 30 metų, po dešimtmečio taps keturiasdešimtmečiais ir pasieks savo našiausio amžiaus ribą. Šios amžiaus grupės (25–34 metų) žmonių dalis sostinėje ir kitose vietovėse per dešimtmetį pasikeitė nevienodai. Vilniuje ji padidėjo 2 proc. punktais, kituose didmiesčiuose sumažėjo 1 proc. punktu, likusioje Lietuvos dalyje sumažėjo 2 proc. punktais.

Mažesniuose Lietuvos miestuose ir miesteliuose daugiau kaip pusė jaunų žmonių verčiasi iš mažesnių negu 300 eurų pajamų per mėnesį. Tuo tarpu didmiesčiuose iš tokių pajamų turi išsiversti trečdalis

Kalbant apie dar jaunesnius žmones, esminė paskata jiems ieškoti geresnės gyvenamosios vietos yra didelių vilčių neteikianti padėtis gimtajame mieste (jeigu tai ne sostinė ar didmiestis). Remiantis SEB banko atlikto jaunimo tyrimo duomenimis, vietovėse, kuriose gyventojų skaičius neviršija 30 tūkst., daugiau kaip pusė (52 proc.) jaunų (18–25 metų) žmonių verčiasi iš mažesnių negu 300 eurų pajamų per mėnesį. Pusei ten gyvenančių jaunuolių pagrindinis pajamų šaltinis yra tėvų parama. Tuo tarpu didmiesčiuose iš mažesnių negu 300 eurų pajamų turi išsiversti trečdalis čia gyvenančių jaunų žmonių. Darbo pajamas kaip pagrindinį šaltinį čia nurodė du trečdaliai respondentų.

Jauniems žmonėms persikėlimo gyventi kitur sąnaudos yra mažesnės negu vyresniems. O ir grynoji ilgalaikė (finansinė) vertė, sukuriama ir gaunama tų jaunų žmonių, kurie ryžosi persikelti, yra didesnė negu tų bendraamžių, kurie neišvažiavo iš gimtinių.

9 diagrama. Gyventojų sudėties pagal amžių pokytis 2004–2016 m.

Ilgėjant gyvenimo trukmei, galima tikėtis, kad vyresnių negu 65 metų amžiaus žmonių skaičius didės. Vadinasi, galima numanyti, kad didės ir ekonominiai skirtumai tarp Vilniaus ir likusios Lietuvos dalies. Įvertinus šią aplinkybę, kyla diskusijos vertas klausimas, kaip elgtis – ar priimti didėjančius skirtumus kaip neišvengiamybę ir kryptingai siekti efektyviai išnaudoti bei didinti Vilniaus ekonominį potencialą, ar ieškoti būdų išsaugoti ar net padidinti ekonomikos augimo spartą regionuose.

Priedas

1 lentelė. Pagrindiniai ekonominiai ir finansiniai rodikliai 2008–2018 m.

	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.	2014 m.	2015 m.	2016 m. (faktas)	2016 m. (prognose)	2017 m. (prognose)	2018 m. (prognose)
Realiojo BVP metinis pokytis (proc.; pašalinus sezono ir darbo dienų įtaką)	24	-14,6	16	6,1	3,9	3,4	3,1	1,6	2,1 (II ketv.)	2,2	2,5	3,0
Nominalusis BVP, keturių pastarųjų ketvirčių suma (mlrd. Eur)	32,696	26,935	28,028	31,263	33,335	34,962	36,444	37,190	37,604 (II ketv.)	38,231	39,875	42,068
Valdžios sektoriaus balansas (ESS 2010, proc. BVP)	-3,3	-9,3	-6,9	-9,0	-3,2	-2,6	-0,7	-0,2	1,1 (I pusm.)	-0,3	-0,5	0,0
Vidutinė metinė infliacija pagal SVKI (proc.)	11,1	4,2	1,2	4,1	3,2	1,2	0,2	-0,7	0,1 (rugpjūtis)	0,8	1,5	2,5
Prekių eksporto metinis pokytis (proc.)	28,5	-26,6	32,7	28,8	14,4	6,5	-0,7	-5,7	-3,3 (sausis– rugpjūtis)	-2,0	4,0	5,0
Prekių importo metinis pokytis (proc.)	18,7	-37,9	34,5	29,3	9,0	5,3	-1,2	-1,9	-6,2 (sausis– rugpjūtis)	-3,5	5,0	6,0
Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis (be individualių įmonių, IV ketv., Eur)	671,7	613,5	614,4	629,9	646,4	677,8	714,5	756,9	771,9 (II ketv.)	809,9	858,5	910,0
Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio metinis pokytis (be individualių įmonių, IV ketv., proc.)	13,0	-8,7	0,2	2,5	2,6	4,8	5,4	5,9	8,1 (II ketv.)	7,0	6,0	6,0
Nedarbo lygis (tyrimo duomenimis, vidutinis, proc.)	5,8	13,7	17,8	15,4	13,4	11,8	10,7	9,1	8,0 (II ketv.)	8,0	7,7	7,5
Kitų PFI paskolos rezidentams (laikotarpio pabaigoje, mlrd. Eur)	20,598	18,782	17,867	16,922	17,100	16,790	16,541	16,941	18,423 (rugpjūtis)	18,466	19,758	21,240
Kitų PFI paskolų rezidentams metinis pokytis (proc.)	19,1	-8,8	-4,9	-5,3	1,1	-1,8	-1,5	2,4	7,6 (rugpjūtis)	9,0	7,0	7,5
Rezidentų indėliai kitose PFI (laikotarpio pabaigoje, mlrd. Eur)	10,524	11,392	12,561	12,274	13,373	13,815	16,289	17,188	17,031 (rugpjūtis)	18,047	19,130	20,087
Rezidentų indėlių kitose PFI metinis pokytis (proc.)	-1,3	8,2	10,3	-2,3	9,0	3,3	17,9	5,5	5,1 (rugpjūtis)	5,0	6,0	5,0
Vidutinė paskolų eurais palūkanų norma (laikotarpio pabaigoje, proc.)	5,91	4,43	4,41	4,47	3,26	3,00	2,11	2,51	2,67 (rugpjūtis)	3,25	3,50	3,50

2 lentelė. Ekonomikos sektorių santykinė svarba ir augimo tempai, 2016 m. I pusm.

	Santykinė dalis (proc.)					Metinis pokytis palyginamosiomis kainomis (proc., nepašalinus sezono ir darbo dienų įtakos)				
	2012 m. I pusm.	2013 m. I pusm.	2014 m. I pusm.	2015 m. I pusm.	2016 m. I pusm.	2012 m. I pusm.	2013 m. I pusm.	2014 m. I pusm.	2015 m. I pusm.	2016 m. I pusm.
Bendroji pridėtinė vertė*	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	2,8	3,8	4,1	1,3	2,2
Žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė	2,9	2,2	2,7	2,2	2,0	2,6	-2,3	3,2	1,1	2,4
Išgaunamoji pramonė ir energetika	4,6	4,7	4,1	3,5	3,4	-5,6	-2,1	-4,4	-2,4	1,6
Apdirbamoji pramonė	20,6	20,0	19,8	20,1	19,7	1,7	7,5	5,5	2,3	3,3
Statyba	5,3	5,4	6,5	7,2	6,1	5,0	1,5	19,2	8,1	-13,4
Prekyba; viešbučiai ir restoranai; transportas	31,5	31,9	31,6	31,5	32,3	5,7	4,3	4,0	0,9	4,4
Informacija ir ryšiai	3,1	3,4	3,3	3,2	3,3	4,4	7,5	2,8	-0,2	3,2
Finansinė ir draudimo veikla	2,3	2,3	2,3	2,2	2,5	-3,9	1,4	1,4	-1,0	4,9
Nekilnojamojo turto operacijos	6,4	6,5	6,7	6,3	6,6	0,9	2,6	3,3	-2,7	2,3
Profesinė, mokslinė, techninė, administravimo ir aptarnavimo veikla	5,8	6,1	5,9	5,9	6,1	4,5	6,0	2,2	1,5	4,0
Viešasis valdymas; paslaugos socialinei sferai ir komunalinė veikla	15,6	15,4	15,3	15,9	15,9	1,7	0,9	0,8	0,6	1,0
Meninė, pramoginė veikla; namų ūkių paslaugos	1,8	2,0	2,0	2,0	2,1	6,8	6,6	4,1	0,8	2,8

* BVP gaunamas susumavus bendrąją pridėtinę vertę bei gaminių mokesčius ir atėmus subsidijas.

3 lentelė. Eksportas pagal prekių grupes (mln. Eur), 2016 m. sausis–liepa

	Eksportas								Užsienio prekybos balansas <i>f.o.b.</i> kainomis (proc.)*	
	2011 m.	2012 m.	2013 m.	2014 m.	2015 m.	2016 m. I–VII mėn.	Santykinė dalis 2016 m. I–VII mėn. (proc.)	Metinis pokytis 2016 m. I–VII mėn. (proc.)	2015 m. I–VII mėn.	2016 m. I–VII mėn.
Iš viso	20151	23047	24545	24361	22904	12546	100,0	-3,3	-4,0	-2,5
Žemės ūkio ir maisto produktai	3339	4240	4696	4644	4475	2348	18,7	1,9	7,4	12,9
Mineraliniai produktai	5144	5690	5730	4340	3783	1725	13,7	-24,7	-16,5	-14,2
Mašinos ir įrenginiai	2089	2624	2922	3763	3396	1826	14,6	-3,0	-13,5	-12,7
Chemijos pramonės produkcija	1846	2038	1989	2228	2485	1440	11,5	-0,8	-7,5	-7,2
Baldai	1028	1236	1361	1557	1623	967	7,7	5,5	66,4	65,1
Plastikai, kaučiukas ir jų dirbiniai	1250	1386	1490	1508	1411	846	6,7	3,3	6,3	6,1
Tekstilė ir tekstilės dirbiniai	1063	1088	1228	1317	1183	695	5,5	1,4	4,3	1,5
Mediena, popierius ir jų dirbiniai	1036	1101	1210	1275	1242	739	5,9	3,2	14,7	13,7
Transporto priemonės	1546	1490	1518	1247	904	550	4,4	2,8	-32,3	-40,7
Metalai ir jų dirbiniai	946	1059	1117	1149	1119	652	5,2	-2,0	-10,8	-10,1
Kitos prekės	863	1094	1283	1333	1282	758	6,0	7,1	-4,6	-0,1

*Atitinkamos prekių grupės apyvartos dalis; importo vertė perskaičiuota *f.o.b.* kainomis.

4 lentelė. Pagrindiniai Lietuvos užsienio prekybos partneriai, 2016 m. sausis–liepa

	Eksportas			Importas			Užsienio prekybos balansas <i>f.o.b.</i> kainomis (proc.)*	
	Mln. Eur	Santykinė dalis (proc.)	Metinis pokytis (proc.)	Mln. Eur	Santykinė dalis (proc.)	Metinis pokytis (proc.)	2015 m. I–VII mėn.	2016 m. I–VII mėn.
Iš viso	12546,0	100,0	-3,3	13873,0	100,0	-6,2	-4,0	-2,5
Europos Sąjunga	7726,6	61,6	-4,5	9719,1	70,1	-1,5	-7,3	-8,9
NVS	2398,5	19,1	-13,8	2597,6	18,7	-19,9	-5,1	-1,4
Kitos šalys	2420,9	19,3	15,2	1556,3	11,2	-7,4	13,7	24,2
Rusija	1641,7	13,1	-7,1	1902,4	13,7	-23,1	-14,2	-4,8
Latvija	1211,5	9,7	-6,7	1013,0	7,3	-13,1	8,0	11,5
Lenkija	1209,4	9,6	-4,2	1514,4	10,9	2,2	-5,4	-8,7
Vokietija	986,2	7,9	-6,3	1717,5	12,4	2,0	-20,6	-24,7
JAV	713,5	5,7	19,8	192,8	1,4	-16,3	46,3	59,1
Estija	671,7	5,4	-3,5	457,8	3,3	10,2	27,6	21,4
Švedija	580,0	4,6	13,5	540,7	3,9	-4,3	-2,5	6,1
Jungtinė Karalystė	547,5	4,4	-9,4	370,6	2,7	-9,3	21,8	21,7
Baltarusija	457,2	3,6	-28,2	451,8	3,3	-17,8	9,9	3,2
Nyderlandai	411,0	3,3	-24,4	667,1	4,8	-13,6	-14,9	-21,3
Prancūzija	386,3	3,1	3,2	472,6	3,4	16,2	-1,6	-7,5
Norvegija	384,5	3,1	11,8	209,8	1,5	20,3	35,0	31,7
Danija	354,4	2,8	-2,8	263,1	1,9	2,0	19,6	17,3
Ukraina	283,2	2,3	-1,6	105,9	0,8	-3,9	46,7	47,6
Italija	278,3	2,2	4,1	787,0	5,7	16,9	-41,0	-45,7
Suomija	224,3	1,8	9,9	335,8	2,4	5,7	-19,3	-17,4
Belgija	173,7	1,4	-14,1	438,9	3,2	-2,8	-36,0	-41,2
Kazachstanas	157,7	1,3	-30,2	224,7	1,6	13,6	9,2	-15,0
Ispanija	143,6	1,1	-7,4	276,7	2,0	-10,4	-30,8	-29,3
Čekija	128,5	1,0	-3,8	238,2	1,7	0,4	-25,6	-27,6
Turkija	120,5	1,0	16,9	79,7	0,6	-3,1	13,8	22,8
Saudo Arabija	88,1	0,7	103,6	27,1	0,2	620,4	84,7	54,8
Vengrija	82,9	0,7	4,0	116,5	0,8	7,2	-12,9	-14,4
Uzbekistanas	74,1	0,6	15,0	1,9	0,0	-28,4	92,3	95,2
Kinija	69,8	0,6	17,8	403,5	2,9	-2,5	-73,8	-69,2
Šveicarija	63,1	0,5	12,2	52,1	0,4	29,0	18,9	12,1
Japonija	61,3	0,5	193,2	25,6	0,2	36,9	8,1	43,1
Egiptas	58,2	0,5	1001,0	6,9	0,0	-17,7	-19,9	79,9
IAE	53,6	0,4	81,9	1,4	0,0	14,0	92,3	95,1
Austrija	53,4	0,4	14,7	151,1	1,1	-33,6	-64,5	-45,7
Slovakija	51,3	0,4	7,4	77,7	0,6	-9,2	-26,0	-18,0
Rumunija	44,6	0,4	21,5	32,7	0,2	-16,2	-0,6	17,8

* Užsienio prekybos su atitinkama šalimi apyvartos dalis; importo vertė perskaičiuota *f.o.b.* kainomis.

** Armėnija, Azerbaidžanas, Baltarusija, Kazachstanas, Kirgizija, Moldova, Rusija, Tadžikistanas, Turkmėnistanas, Uzbekistanas.

